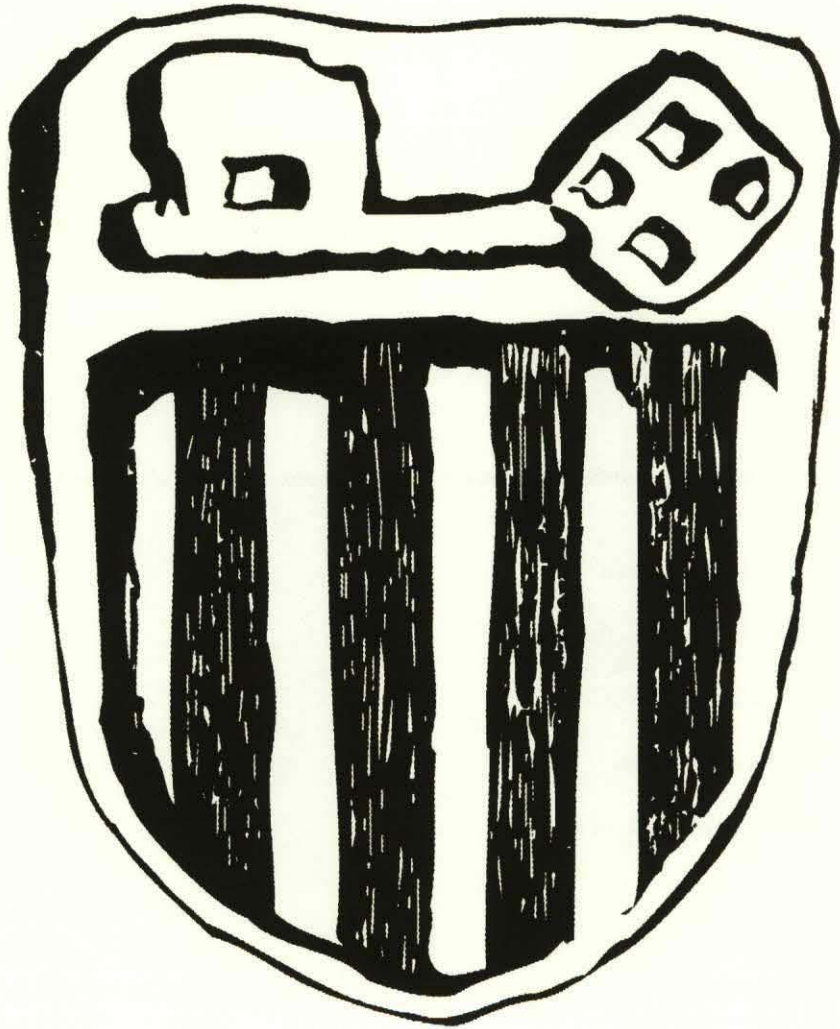

Tèrra Aranesa

III Època - n° 9 - 2010

Conselh de Redaccion:

Ròsa Maria Salgueiro Pujós

Correccion:

Ròsa Maria Salgueiro Pujós

Frederic Vergés Bartau

Difusion:

Mn. Jusèp Amiell, Javier Bordes, Arturo Calbetó, Angelina Cases, Lissa Escala, Ròsa Maria Salgueiro, Lourdes Santacruz

Edite:

Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran

Imprimís e dessenh:

Anfigraf S.A. / Publi&Graf. Alèxia Grustan

Tiratge:

500 exemplars

Prumèra edicion:

Junh 2010

Depaus Legau:

L-1045-09

Membres dera Junta dera Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran:

Presidenta:

Angelina Cases Andreu

Vicepresidenta:

Ròsa Maria Salgueiro Pujós

Secretari:

Arturo Calbetó Calbetó

Tresaurèr:

Javier Bordes Claveria

Compdair:

Carlos Fañanas Aguilera

Vocaus:

Mn. Jusèp Amiell Solé

Claudi Aventin Boya

Lissa Escala Lara

José Moga España

Elisa Ros Barbosa

Lourdes Santacruz Alís

Edite:

FONDACION MUSÈU ETNOLOGIC
DERA VAL D'ARAN

Tamb eth supòrt deth:

Conselh Generau d'Aran

Programa entara creacion dera
Oficina Occitan en Catalonha

 Generalitat de Catalunya
Departament de la Vicepresidència
Secretaria de Política Lingüística

Presentacion:

Sindic dera Val d'Aran 9

Presidenta dera Fondacion 11

Activitat:

Era Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran 15

Seccions:

Lengua Viua 19

Amics de Montgarri 21

Articles:

Mestièrs ath servici des glèises d'Aran.
Mn. Jusèp Amiell Solé 25

Eth carrejanèr e d'auti mestièrs menors amiats a tèrme soent per mainatges.
Joan Abadia Juclà 35

Boni rebrembes des amics deth passat.
Dolors Beso Atés 37

Ordenances dera policia municipau de Vielha. 1916.
Maria Pau Gómez Ferrer. Archiu Generau d'Aran 41

Era organizacion deth cicle dera agricultura a trauès dera iconografia medievau.
Esther Monge España 49

Ua reflexion sus era codificacion der aranés.
Jusèp Loís Sans Socasau 53

Eth vielh oelhèr.
Francesc Tur, conde revirat ar aranés per Claudi Aventin Boya 67

Engenharia populara de camins.
Joan Abadia Juclà 69

Nòms de quauqui mestièrs o foncions desvolopades en Aran ath long deth temps.
Frederic Vergés Bartau 73

Er espitau de Sant Antòni.
Revirat per Angelina Cases e Lourdes Santacruz 77

Presentaciones

Tèrra Aranesa arribe damb un bon sarpat de proposicions restacades a un seguit d'articles que mos daurissen, un còp mès, era uelhada a un passat que sembla tan luenhenc e que totun, merite d'èster rebrembat e sabut tà per'mor de conéisher-lo cada viatge un shinhau mès. Plan interessant, per exemple, ei conéisher, dera man de Mn. Amiell, es origens d'aqeri mestièrs relacionadi damb es glèises d'Aran e qu'establien un supòrt fòrça de besonh tàs trabalhs des parròquies.

E tanben d'auti articles com ua importanta aportacion sus es ordenances municipaus de Vielha en 1916, de M. Pau Gómez, o era organizacion deth cicle dera agricultura a trauès dera iconografia medievau, d'Esther Monge, o era reflexion sus era codificacion der aranés de J.L. Sans o era enginharia de camins en Aran de Joan Abadia, son ua interessanta aproximacion a diuèrsi ahèrs plan valuosa tà toti aqeri que vòlen apropar-se e apregondir en passat e present deth país.

En definitiva, ua naua edicion de *Tèrra Aranesa* que mos permet de gaudir e apréner sus questions qu'an a veir damb aspèctes com es qu'acabi de nomenar, e tanben damb era memòria, aguest dera man de Dolors Beso.

Cau arregraïr ara Fondacion deth Musèu Etnologic que mantengue viau aguesta publicacion e que mos permete apropar-mos ara nòsta istòria a trauès des sues planes damb es aportacions de totes es persones que vòlen difóner eth sòn coneishement entre toti es nòsti conciutadans.

Francés X. Boya Alós
Sindic d'Aran

“Tèrra Aranesa 9”

Presentacion

“Qui non trabalhe que non minge”, se ditz ena nòsta lengua, ei ben vertat que cau hèr quauquarren tà obtíer es mieis tà poder víuer.

En aguest nau exemplar de Tèrra Aranesa traparatz articles sus mestièrs ath servici des glèises e d’auti mestièrs desvolopadi en Aran ath long deth temps, un pialèr d’eri an desapareishut, mès auent en compde qu’èm hilhs deth nòste passat, mos les cau conéisher entà saber coma auem arribat enquia aué.

En nòm dera Fondacion voi arregraïr autant as autors des articles coma era coordinacion per esfòrç que represente eth sòn trabalh altruïsta en tot aportar-mos es sòns coneishements, sense eth sòn supòrt non aurie estat pas possible era sua edicion.

Ena prumèra part dera revista traparatz un explic dera Fondacion e , des dues seccions: Amics de Montgarri e Lengua Viua. A toti voi encoratjar-les a contunhar trabalhant entà conservar e possar es valors culturaus dera nòsta tèrra.

Era dusau part ei formada pes articles de persones coneishedores dera istòria deth nòste país.

Era Fondacion vòu èster era casa aranesa que recep era ajuda materiau desinteressada des persones que tostemp an estimat era Val d’Aran, e vòlen que se saue eth sòn patrimonni culturau , artistic, arqueologic e istoric.

En Tèrra Aranesa toti es aranesi pòden hèr a sénter era sua votz e pòden hèr a conéisher eth passat, atau solet sauvaram çò que i age de bon ena nòsta tèrra.

Felicitati ara maxima institucion deth nòste país, eth Conselh Generau, eth sòn interés entara recuperacion e promocion der auviatge culturau dera nòsta tèrra e arregraïsqi eth sòn emparament e ajuda entara publicacion d’aguesta revista.

E entà acabar voi hèr ua crida a toti es que se senten aranesi e que volguen colaborar tamb nosati a encossar-se coma membres dera Fondacion, en tot remercar qu’aguesta ei dubèrta entà toti, e que cau tíer en compde que tot çò que hèm tamb amor ara tèrra aumplís era anima de satisfaccion.

Angelina Cases Andreu
Presidenta dera Fondacion Privada
Musèu Etnologic dera Val d’Aran

Era Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran

Angelina Cases

Presidenta Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran

Per dusau an “**15 ans pera Lengua**” siguec eth títol dera exposicion, organizada pera Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran, en Sant Joan d'Arties deth 3 de junhsèga enquiath 8 de noveme, degut a qu'er an anterior se placèc ena sala d'Actes deth Conselh Generau d'Aran deth 26 de junhsèga enquiath 10 d'octobre de 2008 e trapant-se era plaça deth Conselh en òbres, non siguèc pas visitada per fòrça gent.

En madeish lòc tanben se podie visitar era exposicion “Aran, ua Val que parle occitan”, organizada peth Conselh Generau d'Aran. Eth dia dera sua inauguracion, eth 3 de junhsèga tanben se presentèc **Tèrra Aranesa n° 8**, per part dera vicepresidenta dera Fondacion e responsabla dera revista Sra. Ròsa Maria Salgueiro. Tar acte qu'auèc lòc tàs 20 ores siguec presidit peth Mgfc. Sr. Francés X. Boya Alòs e compdèc tamb era preséncia, de diuèrsi conselhèrs e bailes, membres dera Fondacion e de nombrosi amigues e amics aranesi.

Hònt: Conselh Generau d'Aran

Comencèc tamb es paraules dera presidenta qu'en sòn parlament remerquèc era intencion dera exposicion de dar a conéisher eth trabalh qu'a hèt Lengua Viua, seccion dera Fondacion. Tanben arregraïc a totes es persones qu'auien collaborat aportant fotos e materiaus diuèrsi.

Dempús eth Sindic d'Aran, Sr. Francés Boya, arregraïc ara Fondacion eth sòn trabalh pera lengua e cultura d'Aran.

Hònt: Conselh Generau d'Aran

Era exposicion constaue de pannèus de fotografies des corses que pendent 15 ans a organizat Lengua Viua, cada darrèr dimenge de juriòl entà passar er usatge sociu der aranes, e d'autres activitats: serades teatraus, lectures de tèxtes literaris entà Sant Jòrdi e sustot eth bastiment d'ua escultura en aumenatge ara lengua e cultura aranesa.

Hònt: Conselh Generau d'Aran

Tanben s'i mostrauen materiaus que Lengua Viua a comercializat aguesti ans entà ajudar a finançar er Monument ara Lengua. Er acte acabèc, dempús dera visita ara exposicion, tamb un aperitiu e cava aufrits pera Fondacion.

Era Fondacion particeps:

- ena Comission dera Memòria Istorica, constituïda peth Conselh Generau d'Aran.
- en Conselh Assessor dera Lengua, constituït peth Conselh Generau d'Aran .
- ena Comission d'Auviatge deth Conselh Generau d'Aran
- en toti es actes culturaus promoigudi peth Conselh Generau d'Aran e pes Ajuntaments aranesi.

Era Fondacion a participat:

- en ues sessions de trabalh dera SCEA (Societat Catalana d'Educacion Ambientau) orientades tara sensibilizacion e promocion deth "Parc Nacional d'Aigüestortes i Llac

de Sant Maurici" en Boí, Espot e Vic.

- ena edicion dera Miscellànea en aumenatge a Melquiades Calzado de Castro

Pendent aguest an s'a elaborat era pagina web dera Fondacion tamb link tàs dues seccions: Lengua Viua e Amics de Montgarri. Eth domeni ei **fondacion.org**

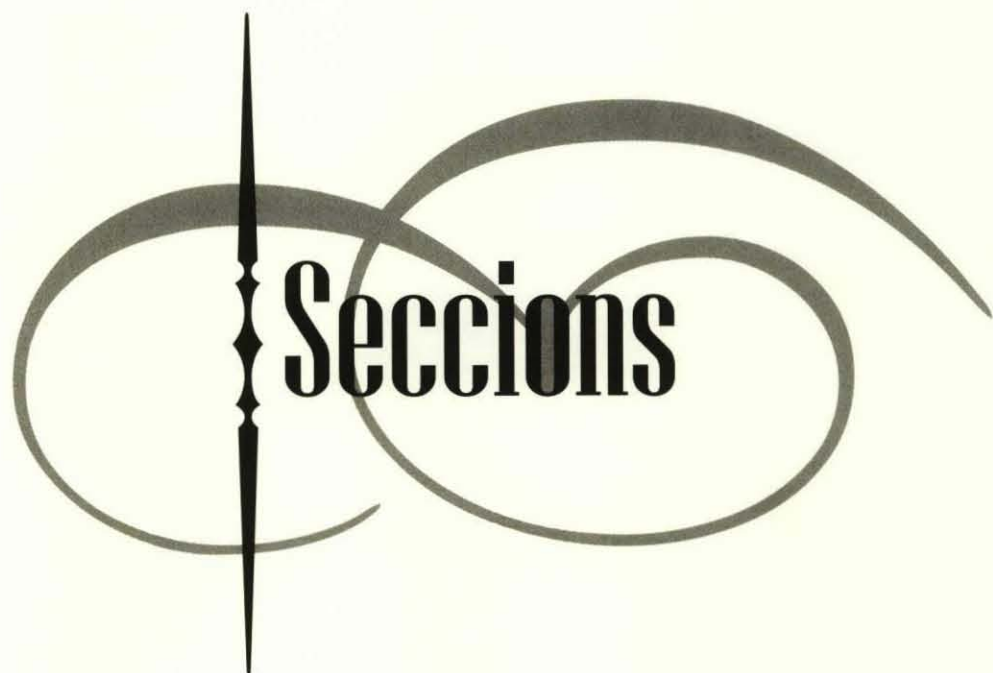
Era Fondacion ei dubèrta a toti es que vòlen trabalhar pera cultura e patrimonni dera nòsta Tèrra Aran.

Demoram poder contunhar treballant tamb fòrça illusion entà amiar endauant es objectius dera Fondacion:

- Remassar e salvar toti aqueri elements referents ath passat: istòria, arqueologia, costums e lengua pròpria dera Val d'Aran.
- Possar era organizacion d'actes culturaus, estudis e trabalhs de caractèr scientific e publicacions restacades tamb era Val d'Aran.

Hònt: Conselh Generau d'Aran

A decorative graphic consisting of a vertical line with a pointed top and bottom, and two large, overlapping loops that resemble a stylized infinity symbol or a calligraphic flourish. The word "Seccions" is written in a bold, serif font across the center of the graphic.

Seccions

Lengua Viua

Ròsa Maria Salgueiro e Lissa Escala

Pendent er an 2009 eth collectiu Lengua Viua acabèc de redonir tota era despena restacada tamb eth bastiment dera escultura en aumenatge ara lengua e cultura araneses que fin finau s'inaugurèc ena tardor deth 2008, plaçada deuant dera sedença deth Conselh Generau d'Aran en Vielha.

Entà acabar e en tot dar un shinhau d'explic de çò que simbolizaue era escultura, se premanic ua naua placa plaçada ena part posteriora deth monument tamb eth tèxte que seguís: *Escultura aumenatge ara lengua e cultura aranesa. Projècte: Lengua Viua, dessenh: André Ricard Sala. "Era escultura ei compausada de sies labades que representen es sies terçons, era division administratiua tradicionau dera Val d'Aran, junhudes en nautada pera crotz occitana entà simbolizar era apertenéncia lingüística der aranés". Aguesta òbra a estat finançada ena sua màger part tamb apòrts populars e tamb eth supòrt de: Conselh Generau d'Aran, Diputació de Lleida,*

ERIASA, Fundación ENDESA, Fundació Jesús Serra, La Caixa e eth Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici".

Eth collectiu distribuïc tanben enes comèrci d'Aran dues laminees tamb eth diboish dera escultura realizades per Ricard Novell e Ezequiel Bordes que les an cedit ath collectiu. Aguesta actuacion servís entà promocionar e dar a conéisher aguesta òbra.

Eth 24 d'octobre eth collectiu Lengua Viua se junhie ara crida des organizadors dera manifestacion "Anem Òc" en defensa dera lengua occitana, qu'auèc lòc ena vila de Carcassona.

Eth Conselh Generau d'Aran metec a disposicion des participaires un autocar entà poder desplaçar-se ua cinquantia de persones. Un còp aqui, Lengua Viua tanben montèc un taulèu tamb articles deth collectiu.

Hònt: Conselh Generau d'Aran

Eth dia 18 de mai de 2009 a lòc un acte en Conselh Generau d'Aran, tamb era assisténcia deth Sindic d'Aran e quauqui membres dera Junta deth Collectiu Lengua Viua, a on se hèr era cesion formau dera escultura, que dejà auie acceptat eth plen deth Conselh Generau d'Aran eth 24 de hereuèr de 2009.

Hònt: Conselh Generau d'Aran

Eth collectiu Lengua Viua renauc e amplièc era sua Junta que dejà premanic era 16au. edicion dera Corsa Aran per sa lengua, que se desvolopèc eth 28 de junhsèga de 2009, e que coma cada an acuelhec a un milèr de persones ena plaça dera glèisa de Vielha. Coma nauetat, era corsa que gessie deth Baish Aran ac hec mès d'ora, ei a díder, en lòc de gèsser entàs 15 ores, es caminaires gesser en a miei maitin entà hèr-la mès a plaser e poder compartir un moment de posa en tot dinar ena sala polivalenta d'Es Bòrdes, que la cedic ath collectiu.

Pendent er acte finau dera corsa ena plaça dera glèisa de Vielha s'autregèc eth prèmi que pòrte eth nòm deth collectiu ara escrivana aranesa, senhora Juanita Santafusta, pera sua dedicacion constanta ar emplec der aranés coma lengua de creacion literaria. Entà acabar era hèsta se desvolopèren es concèrts des grops Bramatopin e Parpalhon.

Hònt: Núria Puyol

Coma ven estant ua activitat mès deth collectiu, eth dia 23 d'abriu, eth dia de Sant Jòrdi, s'amièc endauant ua naua lectura publica de tèxtes literaris en aranés. Lèu ua sishantia de mainatges de 6au. dera Escòla Garona liegeren un brac fragment dera òbra "Er hantauma Tineret" de Rosèr Faure, ua òbra que siguec premiada ena VIau edicion deth Concors Literari Mn. Condò Sambeat, era pròpria autora comencèc era lectura. Ath delà i èren tanben es escolans de 5au. qu'escotauen era lectura des sòns companhs. Aguesti escolans receberen per part deth Conselh Generau d'Aran ua auca tamb era legenda de Sant Jòrdi, atau coma ua casqueta, punts de libre e un pink dera escultura, aufrít peth collectiu Lengua Viua.

Hònt: Conselh Generau d'Aran

En aguesta edicion que se tornèc a desvolopar ena plaça deuant dera escultura ara lengua, eth collectiu aumenatgèc ar escrivan occitan Robert Lafont, defuntat estant passat, en tot lieger quauqui fragments dera sua òbra. Ara seguida se liegec quauque capitol dera Plaça deth diamant de Mercè Rodoreda, qu'auie estat revirada enguan ar aranés per Manuela Ané, en tot daurir era madeisha era lectura des adults. Entre toti eri se toièc quauqui lòts de libres aufrídi peth Conselh Generau d'Aran.

Amics de Montgarri

Jusèp Moga España

Coma cada an es Amics de Montgarri auem desvolopat eth nòste prètzhèt ar entorn deth Santuari dera Mare de Diu de Montgarri, en tot amiar a tèrme es trabalhs de manteniment, tant deth madeish Santuari, com dera Rectoria/Refugi.

Atau, pendent er an 2009 s'a rehèt damb pèira un aute tròç dera cauçada dera plaça, trabalh aguest, que sajaram de contunhar pendent er an 2010.

Auem tornat a installar, en ostiu, es sies cabines igieniques, entà atier as visitants sasonèrs, en tot protegir era natura d'aqueth endret unenc, qu'ei Montgarri.

Er esfòrç més gran de Amics de Montgarri pendent er an 2009 s'a concretat en bastiment d' ua escala damb traueses de husta, enes trams més dangerosi deth camin peatonau deth bòsc, enta accedir ath Santuari, deth parcatge superior estant.

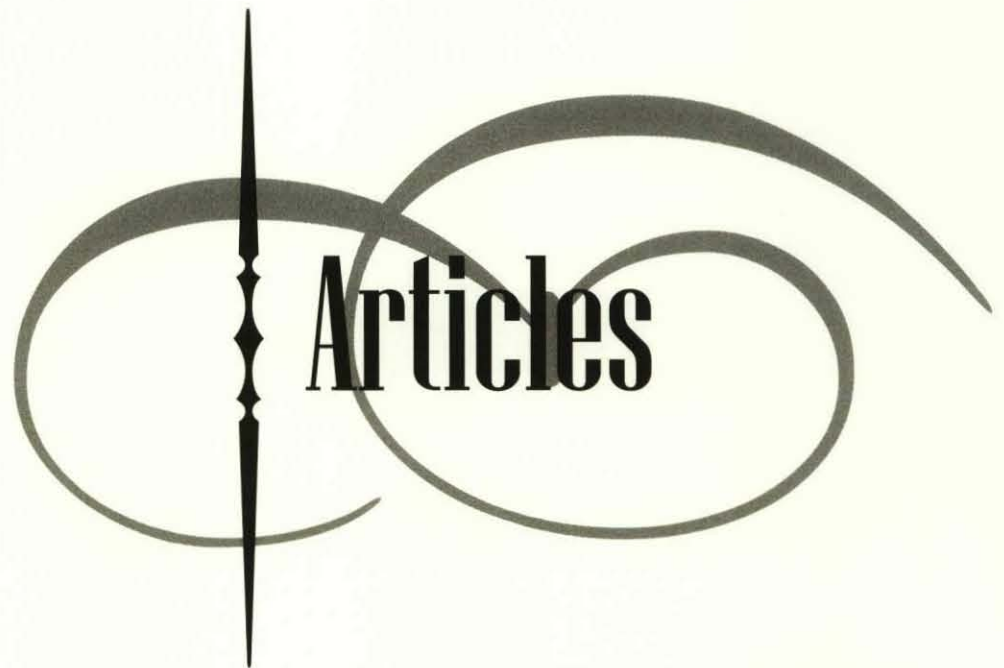
Ath temps qu'arregraïm tota era ajuda recebuda, autant de partiulars coma de Institucions, volem transmeter-vos era nòsta intencion de seguir treballant pera mielhora e consolidacion coma lòc de pelegrinatge e de léser, d'aguest cornèr dera nòsta geografia e dera nòsta istòria.

Hònt: Amics de Montgarri

Hònt: Amics de Montgarri

A decorative graphic consisting of a vertical line with a central diamond-shaped cutout, intersecting two overlapping, stylized loops that resemble a figure-eight or infinity symbol. The word "Articles" is centered within the right-hand loop.

Articles

Mestièrs ath servici des Glèises d'Aran

Mn. Jusèp Amiell Solé

En aguesta publicacion TÈRRA ARANESA, dedicada as mestièrs, fòrça d'eri desapareishudi enes nòsti pòbles, è volut cercar ena istòria escrita ocupacions, cargues, servicis que viraven ath torn dera vida d'ua glèisa o dera parròquia e per tant dera gent, enes sègles XV – XIX

Era vida de cada pòble ère un petit mon, un microcòsmos, a on i auie un shinhau de tot, maugrat non i auesse eth benestar qu'auem aué en dia e qu'arribe a toti. Enes nòsti pòbles, hè un bèth tenps, tostem p i auie quauqu'un qu'ère tengut coma praube de solemnitat, e es auti vesins deth pòble èren cossents que non se podie pas desbrembar, e per açò es praubi de solemnitat èren dispensadi de pagar es cargues economicas dera comunitat e auien de recéber ua ajuda.

Era vida dera glèisa, atau era fabrica o bastissa coma eth culte, auien de mantier-se tamb era ajuda des cases o des familhes des pòbles. Era sua activitat ère constant, enes dies de hèsta e enes dies de trabalh: es misses, es pregàries de cada dia, maitin e vrespada, es tòcs de campana, era vigilància o eth "queit" enes campanaus o enes comunidors, es cofradies, es graèrs o es dèimes des glèises....., emplien eth temps.

De tot açò podem parlar, en tot rebrembar personas, qu'auien coma dedicacion cuedar e exercir totes aguesti ahèrs. Podem nomenar es següentes:

-Capelhans /Caperans porcionèrs, sagristan o escolan, campanèr, relotgèr.

-Conselh dera glèisa, bailes dera glèisa, cònsul.

-Marguilhèrs o capilhèrs o obrièrs dera glèisa.

E coma persona responsable de tot **eth Rictor**, qu'eth temps tostem a mantengut e per açò d'eth non ne vam a parlar.

Es dèimes

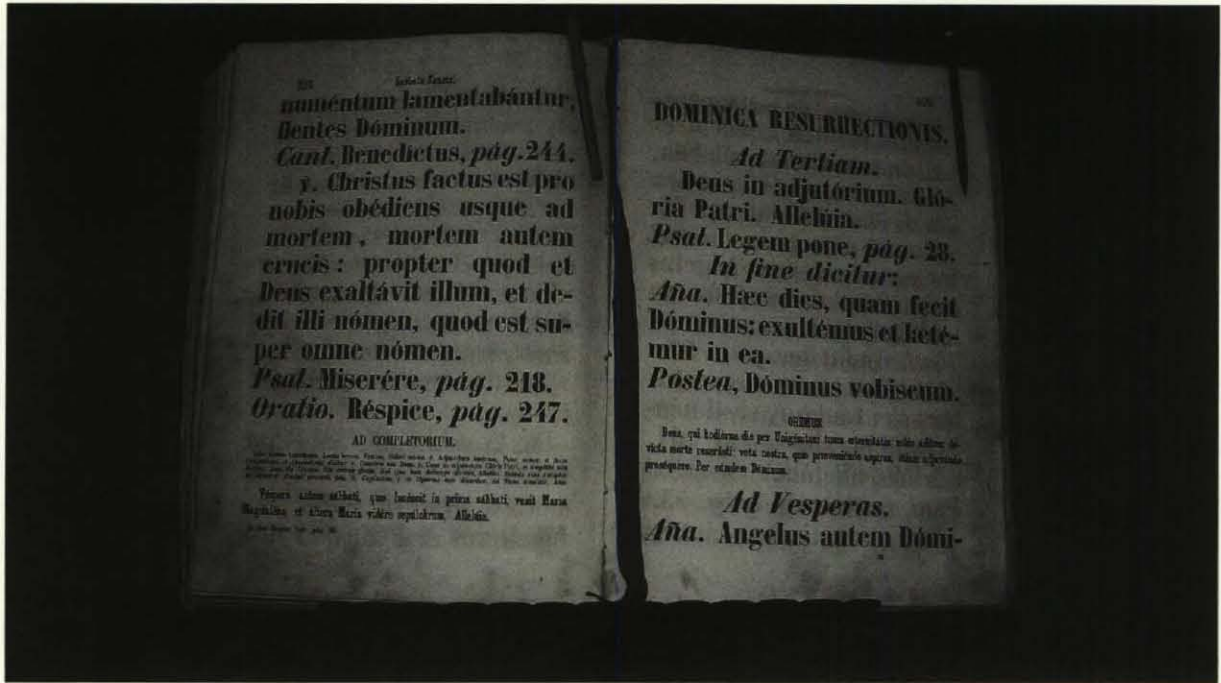
Ja ena nauta edat mieja, tamb es parròquies organizades, gesserie un modèl de manteniment des glèises e des personas que les servien e tanben des praubi deth pòble, en tot esdevier un signe de solidaritat entre toti. Aguest modèl serie eth qu'ei tan vielh coma era Bíblia: "*Daràs a Diu eth dètz per cent des tues cuelhetes*", e qu'es praubi non siguen desbrembadi. Maugrat qu'en Nau Testament non se recuelh dirèctament aguest precèpte tàs cristians, a estat vigent en fòrça lòcs. Ena Val d'Aran a existic , enquiath S. XIX.

¿Qué ère eth dèime? Coma veiram ath long dera exposicion, ère eth dètz per cent dera cuelheta, de granatges e legums, que cada casa portaua tara glèisa, entà èster despartit e venut entre es cases deth pòble e acomplir es finalitat predites.

Capelhans/ Caperans Porcionèrs

Pendent uns sègles ua figura notòria e establa enes pòbles ère eth capelhan porcionèr. Dehòra dera Val d'Aran ne didien "beneficiats".

En toti es pòbles n'i podie auer de dus enquia onze, segon eth poblament de cada parròquia. E atau, er an 1788, en tota era Val d'Aran n'i auie 90, de rictors n'i auia 28, un entà cada parròquia; en totau 118 capelhans. Aguest nòmbre podie variar en mès a o en mens.

Hònt: Mn. Jusèp Amiell Solé. Libre de còro des porcionèrs. 0,65 x 0,45 m.

Era paraula Porcionèr ven de "porcion". Es capelhans porcionèrs auien dret a percèber ua part, ua porcion, des dèimes que lirauen es cases o vesins. Era part entàs capelhans podie arténher d'un 25 a un 50 per cent des dèimes, segon eth nòmbre de porcionèrs, que i auie en cada parròquia. Era foncion des porcionèrs ère mantier un culte solèmne en cada glèisa. Mès enlà dera Missa de cada dia ath maitin, dus viatges ath dia auien d'èster ena glèisa entath cant de maitines e laudes (psalms, imnes e lectures bibliques). Atau madeish ena vrespada auien

de hèr eth cant de vrèspes, ua pregària semblanta ara deth maitin. Aço explique qu'en quauques glèises mès antiques aueren de daurir hièstres en presbitèri o ena tribuna entà poder lièger mès comodament. Enes glèises bastides en S.XVIII, non i trobam aguestes mancances; atau en Arròs, tamb fòrça lum, Bausen, Canejan, Es Bòrdes... Era petita letra des breviaris (libre de pregària) demanaue fòrça lum, mès encara quan es capelhans se hègen vielhs. Fòrça viatge se suplie tot tamb grani libres e dera sua letra grana liegien toti.

Hònt: Mn. Jusèp Amiell Solé. Mosseta o capeta. Montcorbau. Distintiu des porcionèrs en ua celebracion religiosa

Quan morie eth rictor, un des capelhans porcionèrs podie èster nomentat nau rictor. Ère eth Conselh dera glèisa -d'eth ne parlam mès enjós-, qu'auie eth dret d'escuélher eth nau rictor e presentar-lo ath avesque de Comenge entà confirmar era eleccion. Non pas toti es capelhans porcionèrs auien era deguda preparacion, ja qu'es estudis de quauqu'uns d'eri èren fòrça limitadi, ei a díder, non pas toti auien estudiat en centres de formacion, dehòra dera Val d'Aran, en Aragon o Catalunya; per açò podien alistar un porcionèr mès premanit de un aute pòble coma rictor.

Dauant d'un creishement desmesurat de capelhans porcionèrs ena Val d'Aran, er avèsque de Comenge ordenèc qu'acceptarie coma capelhans sonque aqueri qu'era glèisa podesse mantier en tot assegurar-les ua ajuda annau de 200 liures. Non arténher aguesta quantitat possau as capelhans a hèr trabalhs que non èren pas dignes deth sòn estat, segon era manèra de pensar d'aqueth temps: trabalhar ena tèrra, anar a picar husta en bòsc, hèr trabalhs ena casa, encuedar-se des mainatges petits, o préner es armes en moments de perilh..... Atau ac rebremaue eth avesque de Comenge. Es capelhans viuien ena casa pairau e fòrça viatges quan eth patrimonni dera casa ac permetie se hègen entada eri ua petita casa laguens der auiatge familiar, que prenne eth nom d'abadia (abadieta) e quauqu'un si bastie ua capèla que daue tath carrèr a on eth podie celebrar era Missa, capèles que non sigueren pas ben vistes peth avesque de Comenge e defenec qu'era missa i siguesse celebrada eth dimenge, e manèc qu'eth capelhan, coma tanben es fidèus, auien de celebrar-la ena glèisa parroquiau.

Es capelhans porcionèrs, que viuien tamb era familia, coneishudi coma "capelhans de casa", viegen a èster es mèstres des mainatges dera sua familia e de d'autes, tà qu'aprenessen a liéger e a escrúer en madeish pòble, tamb era possibilitat d'anar entà dehòra entà ampliar es sòns coneishements. Açò redusie er analfabetisme ena Val d'Aran.

Eth Conselh dera glèisa

Es dèimes o es granatges generauen ath long der an ua quantiat de dènier qu'auie

de besonh un contraròtle, ua susvelhança, un acompanhament, e per açò èren diuèrses es persones qu'interviegen.

Eth Conselh dera glèisa ère format pes caps de familia. S'eth pòble non passau de 50 abitants toti es caps de casa ne hègen part.

Quan se passau d'aguest nombre de vesins, eth dètz per cent restant ère representat en Conselh dera glèisa.

Eth Conselh dera glèisa prenne part en decisions importantes: Ua d'eres n'ère fòrça, escuélher eth nau rictor, coma auem dit mès ensús.

Eth Conselh dera glèisa fixau eth prètz des grans, qu'auien portat era gent coma dèimes, que dempús èren venudi as families; eth Conselh determinaue era quantitat de grans qu'auien de quedar depausats ena glèisa entàs besonhs que i podie auer ath long der an en bèra familia o sauvar-ne ua part entà semiar dauant d'un imprevist.

En ua amassada, eth Conselh hège era sobredita, en tot cercar un arrendataire a mens dident, qu'aurà d'encuedar-se dera venda des granatges dera glèisa a cambi dera quantitat qu'eth aufrie e que dempús receberie.

Bailes dera glèisa

Èren dus: Eth baile vielh e eth baile joen. Cada an se'n cambiau un e eth joen passau a vielh. Es bailes èren es que mès s'implicauen en arremassar es dèimes, fixant eth dia que s'auien de portar entara glèisa e contrarotlauen qu'er arrendataire complisse es compromesi qu'auie prenut. Ère era foncion pròpria de tot baile, que tot se hesse tamb justícia, e per tant eri responien dauant deth conselh dera glèisa. Per aguest trabalh auien quauqua compensacion que podie variar segon es pòbles.

I auie tanben era persona deth cònsul; semble qu'ère un representant der ajuntament que podie susvelhar e orientar sus es besonhs des cases deth pòble, entà qu'era ajuda arribèsse d'una manèra mès justa.

Era quantitat de dènier que se trège dera venda des grans, a un prètz just, se destinaue entara glèisa entà pagar es despens ordinàries: cera, òli entà enlunenar era glèisa, o lum enes capèles o dauant des sants;

mantenement dera ròba, que hège soent un sarte; montar eth monument deth dijaus sant; pagar er escolan, es menestras que hègen eth mantenement dera fabrica o glèisa, retetar es losats, crompar libres, orfebraria... Quauqui viatges calie hèr obres dehòra der ordinari. Atau en Bagergue, tamb er impòrt d'ua part des granatges, des ans 1812-1818, cromptèren era tor o campanau a favor dera glèisa per un impòrt de 600 liures. En Vilac tamb es dèimes paguèren bona part der agraniment dera glèisa. Mès, en non percéber es dèimes dempús der an 1838, restèc un deute de 1.185 ptes. Alavetz er Ajuntamet, tamb es pròoms mès contributius dera vila, liurèren coma compensacion ath rictor era tèrra "Era Cocaleta". En Montcorbau er an 1774, es paredèrs de Sentenh (Ariege), fòrça coneishudi en Aran, bastiren eth campanau tamb un prètz de 428 liures, uns 950 jornaus de trabalh. Aguesti paredèrs deuien èster fòrça coneishudi en Aran; d'eri a demorat ua dita; quan eth torbeg dera nhèu perbòque es parets de blanc, se ditz: *"Ja passen es paredèrs de Sentenh"*.

Graèrs dera glèisa

Es dèimes èren portadi ena glèisa eth mes d'octobre, fixat eth prètz peth Conselh dera glèisa entà véner es grans, eth rictor, eth pròplèu dimenge ac hège saber ena missa, e didie eth prètz des granatges, e es dies enes quaus era gent auien d'anar a cercar-les. Ua part non ère venuda e serie sauvada enes graèrs que i auie en totes es glèises, barradi tamb clau; ère ua resèrva, ja que se pendent er an quauqua familha n'auie besonh poder-se anarne a cercar. Tanben se'n sauvauè ua part entà semiar, dat eth cas que quauqua casa auesse demorat sense semença o tanben entà semiar es tèrres dera vila que i auie en quauque pòble, coma ajuda as cases tamb mès recorsi. Atau se ditz en Garòs es ans 1745-46, que resèrven ua quantitat importanta de galins de blat nere o seguel, entà semiar es tèrres dera vila, e ajudar es familhas tamb mens recorsi. Aguest nom, "tèrra dera vila", a perdurat en quauqui pòbles.

Hònt : Mn. Jusèp Amiell Solé. Accés as graèrs a on se'n sauvauè ua part pendent er an. Glèisa de Cap d'Aran

Metem ara seguida un modèl des dèimes (10%) des granatges arremassadi en dus pòbles: Vilac e Bagergue.

Bagergue, an 1828 (pessetes e rals)		Vilac, an 1831	
Dentilles,	2 galins e miei, 5p., 2 rals	Truhes,	69 sacs e miei, 69 p.
Legums,	10 galins e miei, 15 p.	Blat,	324 galins, 486 p.
Bladeta,	4 galins, 7 p.	Horment,	121 galins, 243 p.
Morisco,	49 galins, 49 p.	Morisco	49 galins, 49 p. 2 r.
Uerdi,	15 quartères, 110 p., 2 r.	Uerdi	16 galins, 24 p.
Seguel,	6 quartères, 60 p.	Mongetes	9 galins, 18 p.
Truhes,	54 sacs, 54 p.	Legums	12 galins, 18 s.
		Canam	2 gal. e miei, 5 p.

Ath delà d'aguesti grans trapam en d'auti pòbles, en bona quantitat: cedes, morisco, milh o milh petit, haves, carrau, legums... Semble que: carrau, seguel, blat, o blat nere, ère eth madeish gran; eth horment ère eth gran de mèns qualitat. En Garòs, an 1744: milh petit: 3 cargues e tres galins o sigue uns 340 quilòs; ei ua quantitat de vertat grana.

Enes dèimes mèns antics non gessen es truhes, donc, sigueren introdusides ena Val d'Aran tara dusau mieitat deth sègle XVIII; en quauqui pòbles non entrèren a formar part des dèimes que calie pagar. En Vilamòs i entraue eth dèime dera lan. Enes libres de compdes des glèises, que s'an sauvat, non manque constància precisa des dèimes. Compdes qu'èren revisadi soent per Oficial eclesiastic dera Val. Quauque viatge, ena acta de revision, i auie ua queisha contra eth rictor se non i auie pas pro claretat enes compdes.

Mès enlà des documents que ne parlen, en fòrça

glèises se ven encara es signes vedibles d'aguesti graèrs. Coma auem dit mèns ensús es dèimes èren portadi ena glèisa uns dies deth mes d'octobre, amassada dejà tota era cuelheta. Eth Conselh dera glèisa auie fixat eth prètz tamb qu'auien d'èster venudi es grans e es legums; eth capelhan ac auie anonciat eth dimenge ena Missa, e es familhes interessades anauen a cercar era part que volien o les podie pertocar. Serien uns dies de desordre laguens des glèises. Ua part deth granatge non ère pas venuda e se sauvaue en un lòc segur dera glèisa barrat tamb clau, tà que se podesse véner ath long der an, o enquiath mes de mai, entà bèth cas imprevist o entà semiar. Aço demanaue un lòc avient ena glèisa, sense umiditat, tanpòc auie d'èster masa gran. Se sauen aguesti graèrs ena sua integritat ena glèisa de Cap d'Aran, en Unha, en Arròs en campanau, en Gessa enquiàs nòsti dies tanben en campanau, en sant Martin d'Aubèrt, en Betlan, en Bagergue.

Hònt : Mn. Jusep Amieil Solé. Interior des graèrs dera glèisa d'Unha.

Es avesques de Comenge e d'Urgelh, comencèren a orgir qu'es graèrs siguessen trèti des glèises, ja que non ère eth lòc avient. En un dòcument datat en Canejan eth 21 d'abriu de 1819, signat per Oficial eclesiastic d'Aran e manat entà totes es parròquies se ditz: *“Toti es conselhs des glèises seràn forçadi tà que se treiguen es graèrs de laguens des glèises e les bastiràn en d'auti lòcs... entà aluenhar era lordèra e es irreverències que se dan enes glèises, e se harà en un tèrme de dus ans...”*.

Ei consignat qu'en quauques parròquies les desplaçèren en campanau, atau Garòs, Gessa, Casarilh... En Arròs ja quan bastiren era glèisa er an 1802 les meteren en campanau. Tanben en aquest dòcument se ditz: *“Era venda des grans a d'arribar ara gent dera parròquia, mès abantes que tot ad aqueri que non an ço que les cau entath manteniment des sues cases, e non as que n'an dejà de sobres; en tot evitar hèr un comèrç e negòci tamb es grans des glèises; s'a de pretèner qu'es praubi siguen atengudi; e de tot aço ne daràn compde tamb ua acta. Se senhalarà ua quantitat a entregar as qu'agen hèt eth trabalh deth despartiment des grans. Eth denièr que se age hèt, e que sobre, dempús deth manteniment des glèises, se sauvarà ena arca tamb tres claus, qu'auràn eth rictor e es dues personas nomentades entà her eth despartiment (bailes) e aquest denier servirà entà emergéncies a criteri des administradors...”*. Son fòrça es glèises que sauven encara era arca de tres claus.

Rèste clara en aquestes disposicions eth sens solidari, de justícia sociu o caritatiu qu'auien es dèimes o es graèrs des glèises. Pensem qu'enes sègles XVIII-XIX era Val d'Aran ère suberpoblada en arténher es 12.000 abitants, e es recorsi escassi. Coma ajuda as praubi podem híger que quauques glèises comprauen bestiar a gasalha entàs cases praubes. Ei a díder, era glèisa crompaue ua vaca, ues oelhes e eth que les cuedaue percebie era meitat dera cria. Coma causa anecdotica, reflectida en un document en Garòs, se ditz que per escadença s'installe um eishame en campanau e se met a gasalha, era cera serà tara glèisa e era mèu tath que se'n encuede. Tanben en Montcorbau i auie brinhons dera glèisa a gasalha.

Censaus

Ua auta ajuda que recebien es glèises e es capelhans viege des censaus. Un censau ère ua carga o ua sòrta d'ipotèca sus ua finca o tèrra, segon era quau, eth propietari auie de pagar ua quantitat ara glèisa, e qu'auie diuèrses finalitats. Podie èster ua fondacion de misses, que s'auien de celebrar en sufragi d'un difunt: ua missa cada an, un novenari de misses, que podien èster pregades, cantades, celebrades per un capelhan o per toti es dera parròquia e tanben i podien èster convidadi capelhans de d'avesques parròquies. Aquesti censaus auien ua carga limitada a un temps o a perpetuitat. Eth censau podie auer d'avesques finalitats: pagar cera o òli entà enlumenar un autar o capèla.... Coma auen dit, quan èren fondacions o sufragis de misses, era aumòina que se daue anave entàs capelhans dera glèisa. Generaument es censaus viegen de disposicions testamentàries. Quan se venie un camp qu'ère gravat damb un censau, eth crompador viege aubligat a mantièr era ipotèca qu'ère tòcatocant aqueth camp. Se podie redimir o lhoir, mès alvatez calie aportar ua quantitat en denièr e tamb eth sòn interès poder continuar era volentat deth qu'auie instituït eth censau.

Eth qu'auie hèt eth testament, tamb era clausula d'un censau, non ère pás guaire consent de qu'aguestes disposicions ara longa podien èster fòrça gravioses tas families e podien hèr malaisit eth sòn compliment. Son fòrça es pergamins o papèrs que se sauven de censaus.

Sigueren tan pesanti entara gent que i a ua dita o arrepervèri, qu'a arribat enquia nosati: *“Ès un censau”*, vò díder: persona o causa carganta, embestiaanta, shordanta.

Marguilhèrs o capilhèrs o obrièrs dera glèisa

Eth manteniment, reformes e òbres ena glèisa non se deishauè ara improvisacion. Enes libres de compdes gessen es personas deth pòble que jos diuèrsi nòms: marguilhèrs o capilhèrs o obrièrs, èren es responsables des

òbres que se hègen enes glèises. Eth Conselh dera glèisa se servie d'aqueres personas, enes que hège fidança; fòrça viages eth capilhèr o obrièr podie èster un capelhan porcionèr. Auie de senhalar era façon de hèr era òbra e es menestras, qu'auien de hèr es trabalhs e n'auie de hèr eth seguiment. Non se coneishen es menestras o tecnicos que quauqui viatges podien intervier. Sabem qu'ena agraniment dera glèisa de Vilac se cerquèc era direccion d'un arquitècte de Luishon. En Marcatosa i auie un capilhèr generau tà tot eth terçon.

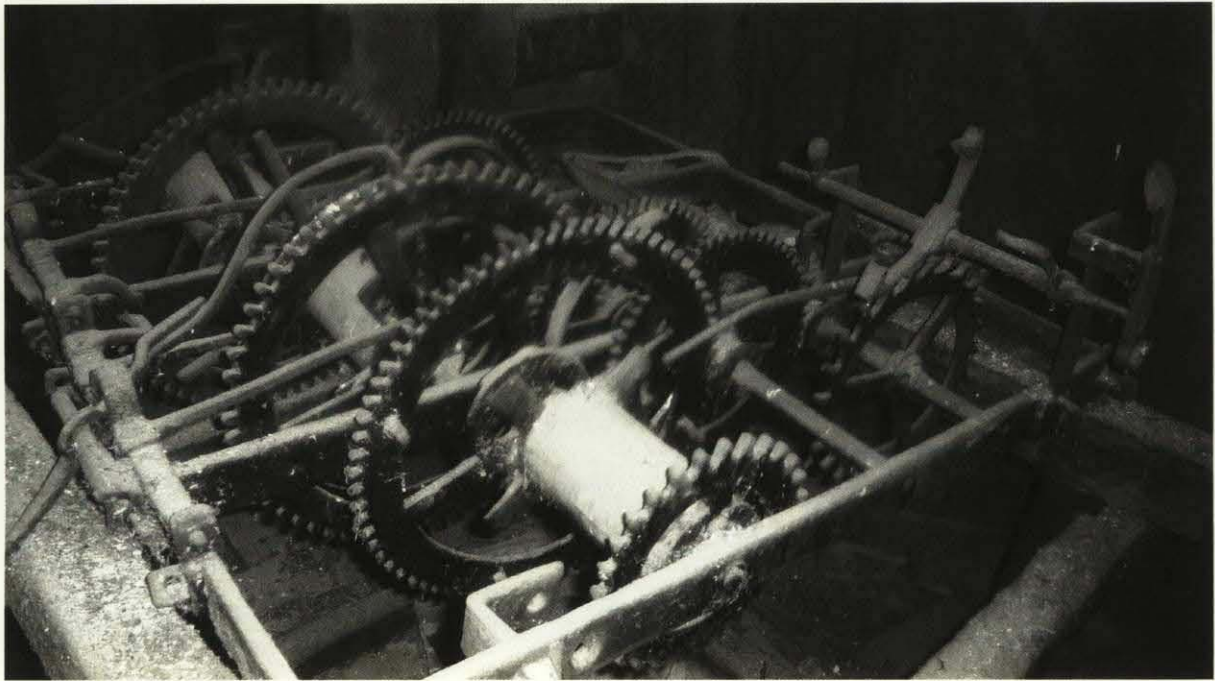
Sagristan o Escolan

Un mèstier o servici important ena parròquia ère eth der escolan o tanben nomentat sagristan. Auie ues obligacions fòrça precisas e tanben uns drets laguens deth sòn trabalh.

Talament auie ua responsabilitat enes causes dera glèisa, qu'en libre de compdes de

Bagergue der an 1824, trapam que quan eth sagristan vielh passe eth cargue a un de nau li presente inventari de tot aquerò que i a ena glèisa: Des madeishes campanes, ròba, libres, orfebraria....., enquia un hèr de lisar: totau, 192 utisi. Eth nau escolan signe eth liurament.

Eth prètzhèt der escolan podie èster: cuedar era glèisa, era netige dera ròba, tocar a Missa, rebrembar era pregària: tamb eth tòc der "Angelus" (ua pregària ara Mair de Diu) ath maitin, meddia e ser: nau tòcs de campana acompassadi tamb ua desseparacion cada tres; bandoar (bandoir) es campanes enes granes hèstes, tamb era ajuda de bèra persona; dar còrda ath relòtge cada dia o cada dus dies. Ahèrs pròpris sòn èren tanben: ajudar es misses, acompanhar eth rictor quan portae eth viatic o combregar as malauts, en tot anoncià'c tamb uns tòcs de campana. Pastar eth pan de missa e dar-li forma tamb es ostièrs; èster disponible tàs batialhes, nòces e enterraments, etc.

Hònt: Mn. Jusèp Amiel Solé. Relòtge deth camapanau de Casarilh.

Non pas en totes es parròquies aurie era madeisha dedicacion, en tot depèner des possibilitats economiques de cada glèisa. Atau en Salardú viege aubligat a ajudar es misses de cada dia.

Es ajudes qu'er escolan recebie peth sòn trabalh, fòrça viatges èren limitades, mès

podien ajudar era economia d'ua casa o familha tamb non pas guaire patrimòni o denièr. Es ajudes èren variades. Recebie ajudes en espècies d'òli e vin. Era glèisa hège crompes importants d'òli, e vin, e er escolan recebie ua quantitat de vin tamb motiu des hèstes. Se parle de migères (6 litres); pichèrs (3 litres); un quart

(un litre e mieï); un chau ($\frac{3}{4}$ de litre, un peiròt (un vas).

Atau en Salardú er escolan recebie ua migèra de vin era vigilha de Nadau. A prumèrs d'agost un chau de vin. Era soldada der an, 18 pessetes. Er an 1819 recebec: 8 liures araneses, 8 galins de blat nere (carrau o sètgle) pes despènes d'òsties; e un galin de uerdi pes òsties de Nadau. Tanben recebie eth sabon entà lauar era ròba. Des enterraments, batialhes e nòces, recebie tanben ua part e solie èster convidat as repeishi que les acompanhauen. Tanben li apertienien es escampadissi des graèrs.

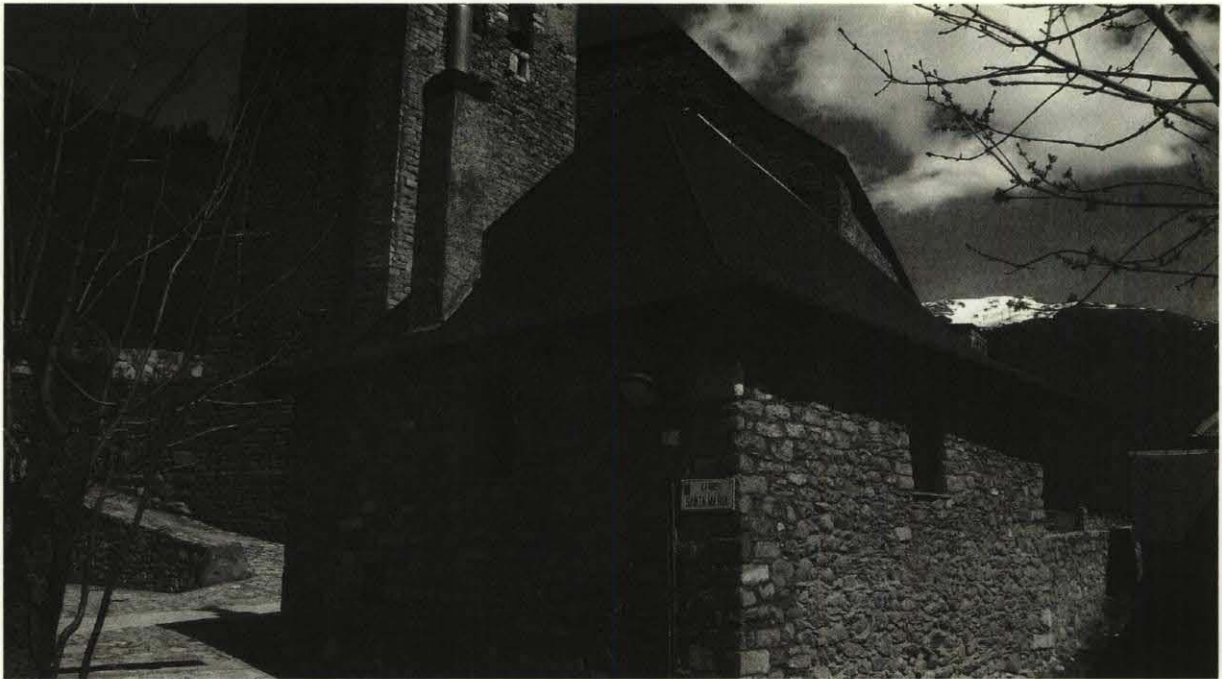
Fòrça viatges er escolan ère ua persona populara e plan familiarizada e liura en sòn comportament ena glèisa. Eth cançonèr popular dèishe reflectida era persona der escolan en ua florinada: "Er escolan de Vielha, / tostemp arribe tard / e damb fòrça reveréncia / s'ajulhe tot de costal". Mès cau díder, que ar escolan de Salardú se li didie: "Serà aubligat a servir tamb tota fidelitat era sua mission de sagristan, e s' amiarà

coma òme onrat, aunèst, e complirà eth sòn mestièr coma ac an hèt es sòns dauantcièrs".

Comonidors o Conjuradors

Ath cant de totes es glèises i auie ua petita bastissa nomentada Comonidor o Conjurador. Auie ua planta cairada d'uns 6 x 6 mètres, orientada coma era glèisa entàs quate punts cardinaus, tamb ua dubertura en cada façada o mur.

Se sauve, coma ua unica relíquia, eth comonidor de Tredòs, ath cant dera glèisa de Cap d'Aran. En Salardú ena plaça dauant dera glèisa, sus era potja, se mèrque encara eth sòn perimètre. Se des.heiguec a finaus deth S. XIX, en suprimir eth cementèri que l'entornejaue. En Garòs er an 1832 en bastir era sagristia se higeç, ena planta nauta, eth comunidor, mès no arribèc pas a èster prèst en sòn laguens, tamb era desaparicion des capelhans porcionèrs.

Hònt: Mn. Jusep Amiell Solé. Comonidor o Conjurador de Tredòs

Ath viatge qu'ère lòc a on s'amassauen es capelhans dera parròquia a on podien hèr quauques petites collacions o repeishi, ère sus tot eth lòc entà conjurar es tempèstes qu'amenaçauen es cuelhetes des tèrres. En cas de possibles tempèstes s'i auie de hèr present e demorà'i un capelhan porcionèr e hèr es pregàries contra mautempsades e peiregades,

en tot liéger es conjors as quate corners deth cèu. En Salardú, en an 1819, trapam que dus capelhans demoraràn en comunidor e se les pagarà eth "queit", ei a díder era vigilància des tempèstes. En comunidor i auie dus lhets. Tanben en Bagergue en comunidor i auie un lhet. Er an 1744, se ditz, qu'er arrendataire des dèimes demorarà ena glèisa entà hèr eth

queit de “pilha, guèrra e crema”. Era memòria populara a sauvat un rebrembe, passat d'ua generacion a ua auta, qu'es campanaus o tors èren lòc de susvelhança, entà seguretat des pòbles.

Toti es qu'auien un cargue: bailes, cònsul, capilhèrs o marguilhèrs, quauqui dies ar an, tamb motiu de hèstes, hègen minjades o repeishi enes qué eth vin non mancaue jamès. Recebien tanben remuneracions peth sòn trabalh, e d'aguestes remuneracions, eri madeishi, fòrça viatges, pagauen un repeish.

Remuneracions susprenentes, coma en Bagergue, an 1744, trapam qu'era molhuda deth maitin des vaques deth pòble, eth dia de Sant Joan, ère tar arrendataire des graèrs dera glèisa, e era molhuda deth vrèspe ère tàs capelhans; ça'm par podem pensar, que ne deuïen hèr hormatge.

Desaparicion des dèimes e des censaus

Es dèimes que se dauen as glèises, tanben dehòra dera Val d'Aran, sigueren suprimidi per Estat, quan ara Glèisa li preneren es sòns bens er an 1835, tamb era lei de Desamortizacion. Pensem en Santuari de Montgarri, qu'auie 400 jornaus de tèrra; o en santuari de Mijaran que possedie tot et planèr ath sòn torn; e plan segur ena Artiga de Lin o en Sant Joan d'Arròs.

A torn de pèrder aguesti bens e suprimir tanben es dèimes e es censaus, definitivament er an 1838, er Estat se comprometec a mantier es glèises e es capelhans.

Ben lèu, coma compensacion dera desamortizacion, se comencèc a recéber der Estat ua quantitat messadèra, qu'èren de 14 pessetes tà cada glèisa parroquiau; e tàs capelhans ues 80 ptas. cada mes. Aguesta ajuda der Estat, qu'anaue creishent tamb es

pas des ans, as glèises e as capelhans, perdurèc enquia er an 1973, mens es ans dera dusau Republica, 1931-1939. Tamb era desaparicion des dèimes e des censaus anèren desapareishen tanben es capelhans porcionèrs.

Certament es cases o es familhes se desliurèren d'ua carga, qu'èren es dèimes, e es censaus. Podem híger anecdoticament qu'es costums non se perden pas de seguida. Ei per açò, perdurèc en quauques familhes, enquia hè pògui ans, era costum de portar ues premícies de quauque frut dera tèrra ath capelhan, coma un rebrembe deth dèime.

Tanpòc eth cant corau solemne enes glèises desapareishec de seguida tamb es porcionèrs. E en totes es glèises i demorèc ua petita còlha d'òmes, qu'auien aprenut aguesti cants de vrèspes e les seguïren en cantar es dies de hèsta grana ena vrespada, e tanben eth cant de completes ath ser dera vigilha d'ua hèsta, e se mantenguec era costum ues generacions mès enquias ans 1950.

Epilòg

Ena societat d'aué tot s'organize de ua auta manèra e mos ei de mau sintonizar tamb experiéncias passades, maugrat agen estat ua manèra de convíuer pendent sègles; mès a on trapam, qu'a despièch víuer en un mon isolat, de mancances e penúries, non mancaue pas eth sens dera hèsta e es praubi non demorauen pas deth tot abandonadi, e fòrça persones s'i implicauen. Tanben es cofradies, que i auie en totes es parròquies, comportauen ua cèrta solidaritat entre es sòns membres; mès aguest ei un tèma que merite ua reflexion o estudi pròpri. Cofradies qu'en Salardú, ua d'eres, era de Sant Jaime, passèc a èster un “Montepio”, que perdurèc enquia er an 1914, quan eth coneishut Mn. Condò Sambeat ère rictor dera parròquia.

Eth carrejanèr e d'auti mestièrs menors amiats a tèrme soent per mainatges.

Joan Abadia Juclà

ETH CARREJANÈR

Ua des parts deth mestièr de pagés ei eth dera entrada dera èrba entà poder dar de minjar ath bestiar en iuèrn. Totun, aguest ahèr a tot un procès qu'encara qu'ara se hèsque tamb maquinaria, basicaments ei eth madeish: dalhar, desandar o arrevirar, modelhoar o enruar, arrepleterar, entroçar (aue en dia empacar), cargar, carrejar e destropar en palhèr.

En quauqui parçans amples e planèrs coma es lanes de Les e de Bossòst, eth transport se hège tamb carretes tirades per bòs. Ena rèsta se carrejaue tamb muòls, mules, saumets o chivaus, tamben nomentats "bestiar de pè redon".

Eth carrejanèr ère eth conductor, eth qu'amiaue es bèsties deth palhèr tath prat e deth prat tath palhèr. Amiauen un, dus e quauque còp enquià tres besties. Mès tanben auie d'outes obligacions. Auie d'ajudar a cargar en tot emparar era carga, tamb es mans o tamb era ajuda d'ua urga orcada, en tot eth cargaire lançave era segona tròça enes arges, en tot sajar de qu'era prumèra tròça demorèsse plan plaçada, aplanada entre eth còp des arges e es arcs. Despús auie de tornar a lançar es còrdes que li auie lanzat eth cargaire peth dessús dera carga. Açò ac hège dempús de passar-les peth canaulon.

Pendent eth trajècte, auie de campar qu'era carga non se virèsse. De còps ua tròça pesaue mès qu'er auta o non auie estat plan plaçada, alavetz torcie e calie contravalançar era carga, se non, era carga se n'aurie anat tath dejós deth vrente dera montura o aguesta s'aurie plagat. Entà contrabalançar eth pes se tiegen pèires de cinc o sies quilòs que se trapauent ath torn deth camin, e coma qu'escassejauen, es carrejanèrs se les tornauen a pujar deth palhèr e se les amagauen enes sègues.

Hònt: Joan Abadia, Carrejaire

En arribar en palhèr, auien de trèir es còrdes dera carga, plegar-les, virar es tròces, cargar es vencilhs o andòrtes (mès modèrnament es gams, qu'èren còrdes tamb un canaulon cadua en cap) entà un aute viatge e tornar entath prat. Sustot quan i auie pujades auien de campar qu'era rebasta non se pugèsse e plaguèsse eth dejós dera coa dera bèstia.

Eth mestièr de carrejanèr requège soent ena mainadera e non ère estonant de veir mainatges de ueit o dètz ans carrejant. Ère un trabalh que non auie de besonh dera fòrça senon de bones cames e laugères. S'anauen a cavalh deth palhèr ath prat, era bestia que se n'anaue mès laugèra tamb un mainatge que tamb un gran, e poder anar a chivau ère un atractiu fòrça irresistible e per tant un prèmi en tath carrejanèr.

Es familhes qu'auien mainatges les deishauen ad autes que non auien, e atau, per un costat s' ajudauen entre eres e per un aute tiegen aucupats as mainatges e les trègen de gandiari pes carrèrs.

ETH CRABÈR

Un aute des mestièrs que, com er anterior, auien de besonh de persones "laugères" e que non les pesèssen es carns, ère eth de crabèr. Coma se sap, as crabes que les agrade eth mau pais e embraçat, e tanben les shaute plan era huelha e es brotons. Qu'ei pr'amor d'açò que tostems son empenades peth cap des malhs, pes tartèrs, laguens des matarrassis e quilhades pes arbanhòts. Ei per aquero qu'es mainatges èren perfèctes ja que podien passar ajocats peth dejós des mates e garrapetar pes arribes e pes malhs, acostumats coma hèren de romar pes camis.

Ua part dera crabada pendent er ostiu se barrejauen tamb es oelhes e dromien ena montanha. Era rèsta que baishauen entà casa tot er an, pus que se molhien entara lèit de casa o entà criar bèth anhèth tardanòt o bessoèr.

Entre es pòbles de Tredòs e Salardú se hège un soleta crabada. Es proprietaris de crabes de Tredòs les amiau ena plaça e aquí que s'estauen totes soletes enquia qu'arribaue era crabada de Salardú tamb eth crabèr. Alavetz

que s'arrincauen totes soletes e anauen a pèisher. En Les , eth crabèr , quan ère prèst, que hège a sonar ua còrna de vaca des d'un punt anautit en un bordau e alavetz era gent que les ahocaven enquia pletiu a on ère eth crabèr.

Ena serada, dempús de pèisher, cada craba que se n'anaue tota soleta tara sua bòrda.

Ena tardoda que se les amiaue a pèisher era "florada", parçans a on s'i criauen flors de safran sauvatge o bastard, pus qu'era lèit ère mielhor e mès abondiu.

VEDERÈR, ANOLHÈR E RABADÀ O ANHERÈR

Aguesti tres mestièrs èren desvolopats per mainatges, mès coma apreendissi deth mestièr que coma responsables dirèctes, ja qu'èren es ajudants deth vaquèr enes dus prumèri casi, o deth oelhèr en tresau.

Er anolhèr se n'encuedaue des anolhes, vaques entre un e dus ans, que se tiegen en ua vegada desseparada dera rèsta entà pr'amor de que non se tauriguessen massa jones.

Era basa deth neurient des vaquèrs ena montanha, ère pan, cansalada o heda, lèit e hormatge, bèth còp truhes borides o ena padena e bèth ueu.

Era lèit e eth hormatge que se l'auien de mólher e hèr-lo-se eri madeishi. Totun que s'es vedèths èren barrejat tamb es vaques se minjauen era lèit abantes de que podessen mólher es vaques. Atau que pendent eth dia, es vedèths èren embarradi en un corrau e es vaques anauen a pèisher. Ath ser quan tornauen, prumèr que calie mólher ua o dues popes e dempús se deishauen barrejar es vedèths, que restauen tamb es sues mairs enquia londeman maitin. Aquera donques que ère era prètzhet deth vederèr, suenhar es vedèths, ajudar a mólher, e encuedar-se dera lèit, deth hormatge e dera cabana.

Eth rabadà ère er ajudant deth oelhèr. Eth sòn prètzhet ère suenhar es anhets petitonhs, es oelhes coishes o malautes e en generau de totes aqueres besties que non podien seguí era vegada ena sua virada diària.

Boni rebrembes des amics deth passat

Dolors Beso Atés

Hònt: Dolores Beso Atés, gent que baishe tà Mijaran entà celebrar un acte religiós

En aquesta fotografia der an 1951, vedem ua amassada de gent en tot baishar tà Mijaran Se celebraue ua ceremònia religiosa, ça'm par era benediccion dera crotz dera Santa Mission. Aquesta siguec placada dessus dera Pèira de Mijaran, en tot cantàuem eth còro de Vielha, dirigit pera Sta. Isabel Mª Pena Deo e que tanben mos acompanhaue eth Sr. mèstre Federico Vila. Voi remercar coma entàs actes religiosi es hemnes en aquera epòca portauen mantilhina

A bères persones que viueren en un temps important tà fòrça de nosati, les è presents encara aué en mèn rebrembe. Començarè pes mès granes :

Sta. Josefina Rocafort, qu'auie ua personalitat fina, prigondament religiosa, inteligente e fòrça viatges tamb ua avertència critica enes sues paraules. Viuie en Barcelona, mès venguie toti es ostius tà Vielha a çò de Saforcada, casa

sua e dera sua germana Pilar (ara eth Conselh Generau). Ère fòrça amiga dera Sra. Josefina Campeny, des d'Arró, (ara çò de Beso), "Doña", coma li didiem es de casa. Aquesta ère doça e ingenua e damb es diferéncias entre eres mos hègen a passar bones estones. Ua auta amiga d'eres ère era Sra. Trinidad Faure de Bordèus, que quan arribauen amassa les didiem, damb afècte: "Ja vien es Sres. Josefines".

Sta. Adèla Mora Pau, li didiem "Tieta Adèla", sharmanta, bondadosa e segon Vicenta Moga (tanben presenta ena foto), ère eleganta e educada. Tractaue a toti per egal, arrics o praubi. Viuie en Barcelona, tamb es sues fraies, era Sra. Josefina e era Sra. Monserrat. Passaue aci es ostius, viuec en otèl Internacional, tanben ena sua casa pairau que dempús siguec de Casimiro e en chalet que dempús siguec dera sua germana era Sra. Monserrat Mora Pau de Rojo.

Sta. Maria Navarro Sirat, de caractèr franc e dirècte. Trabalhèc tamb fòrça responsabilitat ena companhia “La Equitativa”, pera que crubaue es quòtes en tot anar per toti es pòbles dera Val d’Aran e jo l’acompanhaua. Coma bona codinèra, qu’ère, hège ues rosquilhes uniques. Ère complasenta damb es sòns amics a qui respectaue e remirave e d’entre eri i auie es dera familha des Srs. Manuel, Carina e Mari Carmen Bullichs, que ja non son aci. Son tanti es rebrembes qu’è d’era!.. Tà jo siguec com ua segona mair.

Dña. Gloria García Mesa, ère, professora en parts e practicanta, lhevador titulara dera Val d’Aran e deth Seguro Maternidad e Infantil, hemna de fòrt caractèr. Auie ua estima especiau pes mainatges qu’era assistie. Vestie bata blanca en sòn trabalh, mès quan gessie portaue uns vestits damb volants fòrça vaporosi. Mos demore un bon rebrembe d’era e deth sòn òme Sr. Manolo Gonzalez que trabalhaue en Productora F. M. Gran conversador damb es sòns amics, bon jogador de botifarra, en bar Cardeñes. Èren persones especiaus.

Sra. Vicenta Moga Vidal, bèra persona, fòrça acuelhedora e senhora de casa, que tamb era sua gran simpatia me conde es sòns rebrembes. Formèc part fòrça activament, deth Patronat de pairs de familha deth collègi Juan March Me cònte que portèc eth sòn ostau damb gran mestritge enquia que determinèc de retirar-se en sòn bèth chalet, amassa tamb eth sòn òme José Fernández Moga. Aguest, ère un excellent pompièr e auie trabalhat de barbèr fòrça ans. Cantaue en còro de Vielha e participèc cantant en enregistrament dera cinta cassètte : “Colha de Sta. Mª de Mijaran”. Aueren dus hilhs, Angel e Manolito, fòrça enterprenaires, es dus maridats e damb hilhs. Un pensament: José, qu’era tua polida veu, s’escote ara en cèu.

Nosati te rebrembam e pensaram en tu quan cantaram.

Pera tua vertut, arriba ara plenitut.

Sra. Pepita Tarragona Ferrer, bona mestressa de casa. Ère maridada damb Josep Sirvent, que trabalhaue en Productora F.M. e aprovedie toti es campaments tamb eth sr. Josep Sopena.

Èren vesins des de “Peret” familha de Magdalena e Maria Subirá. Josep, sonave era trompeta ena orquèstra des hèstes dera Companhia e auie dirigit “Caramelles” damb es mainatges. Aueren dus hilhs, Raul qu’ena fòto va dera man de sa mair e German.

Dr. Josep De Miguel, mètge competent, persona fòrça peculiara e intelligente. Eth sòn pair ère eth Baron de Vila, Quan li demanaues un certificat medicau, t’auies de sèir deuant d’ un piano e se li tocaues bèra pèça didie: “ben, aprovat en musica”, ère fòrça badinaire.

Era sua hemna Sra. Pepita Aunòs ère hilha deth apoticari Sr. Francisco Aunòs, eth quau auie ua farmàcia as de Mehan. Ère sharmanta e serviciau damb es hemnes que demoraue un mainatge o persones que visitauen eth doctor, qu’ auie era consulta en madeish chalet a on i viuie dera familha Rojo Mora.

Sra. Dolores Calbetó Forment, “Lola des de Porica”, formidabla. Te recebie tamb eth sòn tracte e arrir unic, entranhabla, que sabie conquistar a toti e tostemp positua. Maridada damb Ramon Losada, aueren un hilh Joan Antonio, enterprenaire e qu’ a ua bèra familha damb Pilar Sanglada e hilhs. Lola, hemna de gran fe e esperança, s’encuedaue de suenhar era capeleta dera Mare de Diu de Lourdes que se trape ath cant dera qu’ère casa sua . Aquiu, mos i trapauem quauques hemnes fòrça viatges entà pregar e era, tostemp didie : “mos cau lutar”, e en tot dar testimòni dera sua magistrau entegritat, lutèc enquiara fin.

Sra. Rogèlia Riu Castellarnau, inteligente, gran persona que se podie parlar de tot e siguec educada enes monges. Quan l’anaues a veir, non te deishau marchar sense auer auut ua discrèta e agradiua convèrsa. Auie eth Bar Cardona ena plaça de Sant Antòni, que portaue tamb eth sòn arrir especiau e franc, maridada damb eth Sr. Josèp Cardona, qu’ ère chofèr de Productora F.M. Aueren tres hilhs Manolo, Javier e Jordi, toti tres maridats

Sra. Mª Pilar Bonet Calbetó, agradabla persona, tostemp interessada pera salut des persones. Se maridèc damb Juanillo Delgado

Martínez que'auie trabalhat de maquiniste ena petita centrau de Vielha e ena de Productora F. M. Mª Pilar ei ben cuedada per toti es sòns hilhs, Montse e eth sòn òme, an un hilh, Sergi, Josefa, Pili, Jusèp Antòni e Jeronim e era arrèrhilha Marta.

Era Sra. Ròsa Còll Caselles que ges damb eth sòn frair Josèp Còll Caselles ena fòto, ei grana senhora e tostemp agradabla . Conde, qu'era Sta. Adèla Mora ère tota ua senhora e aimanta dera bona codina e auie fòrça sens der umor, que compartien damb eth sòn òme eth Sr. Alfonso Abadía que siguec militar e mès tard baile de Vielha. En coneishença qu'era Sta. Marieta Navarro, tanben gaudie dera aimabla e excellenta companhia d'eri. Quan se maridèren, non i auie ne pastissaries ne sabataries, e era Sra. Ròsa auec d'aprèner a hèr pastissons que l'i enshèc un pastissèr de Barcelona. Hège ua pasta huelhada esquisita, que, a Marieta Navarro e a jo mos enshèc a hèr . Voi remercar qu'era prumèra sabataria la metec Roser Sales as de Nart.

Sra. Maria Rosa Aventin Albertos, tota ua senhora, de gran caractèr. Maridada damb eth Sr. Manuel Español, qu' exercie d'avocat, aueren cinc hilhs fòrça enterpreneires: Manolo, Vicente, Fernando, Carlos e Dolores. Tostemp preocupada pera bona educacion des sòns hilhs, entre d'autes competències formèc part deth "Patronat de pairs de familha", deth collègi "Juan March".

Sra. Maria Loisa Vidal Aunòs , distinguida, bona ostessa , rècta enes sues decicions. Se maridèc damb eth Sr. José M^a. Nart Cabiró. Auie dus frairs entranhables, a qui les hèc de mair, Mercedetes e Jan Vidal. Aguest maridat damb era Sra. Juanita Baron, aueren tres bèri hilhs: Toñin, (Diu se l'emportèc) que rèsten hemna e tres hilhs, Rosa Mari e Mari Carmen, maridada tamb dues hilhes. Rebrembi a Mercedetes, grana e fina, amiga de toti e que s'encuedaue dera casa damb fòrça gust, Ère capabla de sèir-se ena escala de casa e susvelhar tà que sigueisse hèt tot ara perfeccion.

Sr. Josèp Enseñat Pujol, ua gran persona, rècte , prudent enes sues decicions e maridat

damb era Sra. Antonia Busquet, gran mèstra e catequista. Aueren tres hilhs, Jordi, Antoni e Assompta, toti maridats e damb hilhs. Trabalhèc ena administracion de Productora F. M. e tanben amiaue eth cinèma damb eficàcia, a on Vicenta Moga auie hèt de taquilhèra. Ua dita:

Quan en 1944 arribèc de Capdella, ja i auie un aute Enseñat que trabalhauè enes burèus de P.F.M. en Vielha. Sa pare avisèc ara telefonista de Productora que li manauè es sues maletes, e er aute Enseñat Baulies (qu' ei eth mèn òme) se metec en telefon en tot repotegar:

-Quines maletes, se hè sies mesi que sò aciú.!

-Que non te dides Enseñat?

-Òc, mès jo ja les è es maletes!

Eth mèn òme non s'ac credie e encara i tornaue. Alavetz aguest, queiguec en compde que n'i auie un aute d'Enseñat. Un viatge assabentat demorèc tranquil e eri se hèren grani amics.

Sr. Felipe, subernomentat "Mantequilha", pr'amor qu'auie era pèth blanca com eth boder. D'eth, se'n brembe fòrça gent, mès Vicenta Moga me conde qu'ère ua persona agradabla, simpla, generosa, que se n' arrie dera sua madeisha ombra, qu'un bèth dia en vier de viatge, eth "Mantequilha" que l' auien operat, eth Dr. Vidal e era, se pensèren aucir toti.

Aguest s'auie trincat ua cama e ère magre com ua agulha. Jogaue e li agradaue fòrça eth fotbòl, e ère capable de hèr quilomètres entà veir un partit. Demoraue en çò de Santesmasses e enquia aué, non n'auem sabut pas arren mès.

Sr. Francisco Ordóñez, bon comerciant e treballador, maridat damb era Sra Tereseta Cuny. Prumèr aueren ua carnisseria ena Plaça Sant Orenç e dempús l' amièren en Pradets eth sòn hilh Pèpe e era hemna Aurora. Aguesti aueren dus hilhs, Paquita e Jesús, qu' aguest contunhe aué tamb era enterpresa.

Sr. José Núñez Rodríguez , li didien "Pepiño", òme simpatic a qui li agradaue parlar damb toti e maridat damb era Sra. Elvira Domínguez Cuevas. Aueren quate hilhs. Ua d' eri, Puri, me conde que sa pair, de prumèr ère menaire en tunèl e dempús hec de herralhèr. Auien viscut en ua casa logada ath costat deth pònt deh Garona e dempús cambièren.

Des autes persones que gessen ena fòto, ues sai qui èren, mès non hè rebrembes e es autes non sai qui son. Es que coneishi les nomenti ara seguida :

Sra. Generosa Nart e hilha, Emilia Martinez Nart, çò de Lalo. Sra Isabel Arró, hemna de Michel de Moreu. Mª Teresa Vidal Martinez, Antonia Lafont, Teresita Morelló e Teresita Maldonado. Ramon Serra que sonque sai que trabalhaue en Mijaran.

Que toti es que ja non i son, agen arribat ara Lum.

Ordenances dera policia municipau de Vielha. 1916.

Maria Pau Gómez Ferrer.
Archiu Generau d'Aran

ETH HONS DOCUMENTAU DER AJUNTAMENT DE VIELHA E MIJARAN

Era documentacion se trapaue ena sedença der ajuntament de Vielha e Mijaran. En convengut signat eth 17 de gèr de 1995, entre er ajuntament de Vielha e Mijaran, eth Conselh Generau d'Aran e eth Departament de Cultura dera Generalitat de Catalunya, s'especifiche qu'er archiu integrarà es hons municipaus de dit ajuntament. Eth 2 de noveme de 1998 es documents sigueren trasladats tara sedença der Archiu Generau d'Aran ena Casa deth Senhor d'Aròs. Eth 7 de noveme de 1998 era documentacion ingrèsse oficiaument.

Aguest hons ei interessant entara istòria social, economica e politica deth municipi de Vielha e Mijaran. Conten documentacion administrativa dièrsa: Administracion Generau (1632-1971); Isenda (1896-1985); Provediments (1952); Beneficència e assistència social (1937); Sanitat (1936-1962); Òbres e Urbanisme (1913-1987); Seguretat Publica (1924-1987); Servici Militar (1923-1989); Populacion (1920-1981); Eleccions (1948-1975); Instruccion Publica (1924-1981); Servicis Agropecuaris (1863-1973); Colleccions Facticies (1956).

ORDENANCES DERA POLICIA MUNICIPAU DE VIELHA. 1916

Eth 6 de hereuèr de 1916¹, per acòrd der ajuntament s'apròven es ordenances dera Policia Municipau de Vielha. Eth secretari ei Pau Nart e eth baile Pedro de Bustinduy. Es

ordenances s'apròven consent damb un repòrt emetut pera Comission Provincial, eth 27 de març de 1916, e signades peth governador de Lhèida. A compdar d'aguesta ordenança es policies municipaus que trabalhen entar ajuntament de Vielha auràn d'auer compde des disposicions que seguissen:

Part dispositiva

Títol prumèr. Policia de abasto (provediment)

Capítol prumèr

Disposicions comunes a totes es substàncies alimentàries e d'outes de soent usatge domètge

Article 1. Se proibís completament:

- a. Vèner substàncies alimentàries alterades e, en generau, totes es que non amassaràn pas es degudes condicions.
- b. Auer substàncies alimentàries en contacte damb d'outes de quina auta classa que sigue, damb era barreja des quaus poguen aqueres hèr-se hóner o èster perilhoses; e premanir-les e salvar-les en vaishèths que posquen comunicar-les es predits caractèrs o que non agen pas es condicions de netitge.
- c. Eth comèrç de substàncies destinades exclusivament ara farlabica des aliments.
- d. Tota fraudaria que se hèsque tà çò qu'ei ara quantitat e qualitat.

Article 2. Poiràn vener-se substàncies artificiaus o mesclades, totemp que non siguen pas dangieroses ne damnatgeues entara salut, e se sàpie era sua natura o classa.

¹ A.G. d'Aran. Ajuntament de Vielha e Mijaran. Document 190 0003 2 0001079

Article 3. Tot veneire ei responsable des sues marchandises, siguen o non pas elaborades per eth.

Article 4. En cas d'epidèmia o menaça, era Autoritat Municipau poirà, segon es repòrts oportuns, deféner era venda d'aqueres substàncies que siguen inofensives en epòques normaus, mès que pòden èster dangeroses enes excepcions remercadades.

Capítol II

Disposicions referentes as articles de consum

Article 6. Tota bèstia, abans d'aucir-la, a d'èster reconeishuda escrupolosament per un professor veterinari, o, se non n'i a pas cap, per ua persona qu'era Autoritat Municipau namente.

Article 7. Se consideraràn coma damnatgeus entara salut, es carns provenentes deth bestiar atacat per malautia intèrna, que s'encomane o que compòrte era descomposicion dera sang. Atau coma tota era sang qu'age parasits o se trape en condicions de descomposicion.

Article 8. Eth pan que se venerà ath public aurà d'elaborar-se damb haria de horment, sense cap de barreja, destinada a mielhorar eth sòn aspècte o aumentar eth pes.

Article 9. Tot eth pan que se venerà en Vielha calerà sajar que pòrte indicat eth pes en grams. S'anonciarà enes panaderies, en lòc vedible, eth prètz deth pan per quilogram. Se considerarà coma fraudaria era manca de pes, a non èster que per part deth fabricant o veneire ac hèsque saber ath public, en locau de venda, qu'era hornada ad aguest defècte, alavetz se harà era rebaisha en proporcion.

Article 10. Demore proibida era venda d'ustres e d'aute cauquilhaatge a compdar deth prumèr de mai enquiath prumèr d'octobre.

Article 11. Se proibís era venda de lèit que ven de vaques malautes. S'auràn d'abstier de manipular era lèit es persones que siguen en contacte damb malautes contagiosi.

Article 12. Se proibís er emplec de bicarbonat de sòsa, acid boric o parièrs, saus e d'autes substàncies antiseptiques, destinades entara conservacion dera lèit. Era solucion d'aigua, susbtraccion de crema o quina auta matèria estranha que sigue, se tierà coma farlabica.

Article 13. Es marmites o sanches dera lèit a on se transportarà entara venda a domicili auràn d'èster netes.

Article 14. Aurà d'esvitar-se era sua sauva en vaishèths de cueire, zènc o topins de hanga mau vernissadi tamb malhèr de plomb.

Article 15. Demore proibida era venda de retido de porcèth barrejat tamb un aute grèish.

Article 16. Sonque se permeterà era venda d'òli d'oliva, non se permeterà pas eth mesclar tamb òli de coton, ne d'auti.

Article 17. Se defen era venda de vinagre adicionat damb matèries colorantes o damb quina auta substància que sigue. Tanben eth vinagre obtengut de vins traficadi e eth vinagre que contengue acids liures, sulfuric, cloridric, ..., metaus toxics o materiaus colorants.

Article 18. Se defen era venda de chicolate elaborat damb grèish rare, matèries colorantes damnatgeues o d'autes qu'acreishen eth pes.

Article 19. Era sau de codina que se meterà ara venda a d'èster plan purificada e sense substàncies estranhes.

Article 20. N'eth cafè, n'eth tè, poiràn contier mesclats de cap tipe de seme o arraïc, ne se venerà passat ne ranci.

Article 21. Se defen era venda de verdures o frutes que non siguen pas madures.

Article 22. Ena venda de vins, se defen era adicion d'aigües, alcoòl industriau, extractes antiseptics, substàncies colorantes, glucosa, glicerina, alum e acid sulfuric. Tanpòc poiràn vener-se vins acetificats o alterats. Es *enyesados* e salats poiràn vener-se tostempes que non passe de 2 grams per litre era quantitat de sulfat potasic o de clorur sodic.

Article 23. Sonque se poirà perméter era venda des alcoòls blossi, ei a díder en estat etilic. Sonque poiràn vener-se es aiguardents e liquors elaborats damb alcoòl en aguestes condicions e sense substàncies tòxiques, amargantes e antiseptiques. Demore tanben defenuda era venda d'aiguardents e liquors fabricats damb alcoòl industriau. Enes liquors docí sonque se permeterà era sacarosa o sucre de cana.

Article 24. Se defen era venda de consèrves colorades damb saus de cueire.

Article 25. Es vaishèths destinats a contier substàncies alimentàries, seràn de husta, veire, hanga o quin aute materiau que sigue que non posque pas provocar condicions dangieroses. Tanben poirà tier-se eth cueire o hèr, mès es proprietari les auràn d'auer perfèctament estanhats o tamb eth malhèr perfècte.

Capítol III

Disposicions diuèrses

Article 26. Era aucida de porcalha, vacum, poralha, anhèths,... se verificarà ena forma acostumada enquia que non s'establisque er aucider e se confeccione eth reglament per part der ajuntament.

Article 27. Tot aliment venut a pes, entath consum des vesins, ei assubjectit ath repés, tostemp qu'atau ac demanen es crompaires o ac creigue avient era Autoritat Municipau.

Títol Dusau. Policia de seguretat

Capítol Prumèr

Deth trafic de carretes, montures....

Article 28. Es carretes, carros o tamborèus de quina classa que siguen que circulen per via publica auràn d'amassar es degudes condicions de seguretat, autan ena sua soliditat coma envèrs as *arnes**.

Article 29. Seràn regits deth sèti estant deth conductor o per dauant per persona dabla, jamès menora de 16 ans, s'en bèth moment auesse d'abandonar era direccion, aurà de préner es precaucions de besonh que hèsqwen impossible qu'era bèstia arrinque.

Article 30. Non poiràn pas envadir es trepaders e lòcs reservats tàs pedanhs, e quan entà entrar en garatge o bòrda agen de crotzar quauqu'un d'aguesti lòcs, ac haràn damb era mès grana precaucion e en suenhar de tier-les sonque eth temps que calgue.

Article 31. Enes carrèrs e carrèrs dera vila, anaràn ath pas, carretes e montures, anant tostemp pera dreita en sens dera sua marcha, e eth que volèra auançar ac harà peth cant liure, en tot avertir d'auança. Toti auràn de cedir eth pas as processons, entèrros, fòrces armades...

Article 32. De dempús estant de que s'alugarà enquia que s'amortarà er enlumenat public, portaràn ua o mès lums de forma qu'esclarisquen pro entà dauant.

Article 33. Es automobils e coches de servici public anaràn provisti de tutets que se haràn sonar diuèrsi còps enes lòcs mès freqüentadi, o en crotze de camins. Se non pòrten tutets, es coches de chivaus portaràn, campanetes,... que hèsqwen coneishedors dera sua proximitat.

Article 34. Aguestes disposicion tanben s'aplicaràn as qui amiaràn montures o bestiar; es prumères anaràn montades o deth dret, es segones ar us deth país.

Article 35. Aguestes disposicions s'aplicaràn ara circulacion de bicicletes e motocicletes.

Article 36. Toti aguesti veïculs non poiràn pas anar en ala laguens dera vila e non poiràn pas tier mès dera mieitat dera amplada deth carrèr o carrèra.

Part dispositiva

Títol Dusau. Policia de seguretad

Capítol Dusau

Establiments publics

Article 37. Cap des establiments senhaladi en aguest capítol, ne de cap auta classa de comèrç, poirà daurir, a compdar d'ara, sense qu'eth proprietari ne dongue part per auança entà qu'en registre especiau d'estadistica municipau, se hèsquen a figurar es oportunes circumstàncies.

Article 38. Toti es qu'anaràn tàs establiments publics an era obligacion d'observar orde e non embrassar eth vesiat. Es proprietaris der establiment seràn responsables immediats se non reclamen oportunament era ajuda dera Autoritat.

Article 39. Es pòrtes des cafès, tauèrnes e d'auti establiments publics seràn dubèrtes de dia e de net, pendent es ores designades pera Autoritat. Se proibís que, dempús de barrar demoren laguens personas que non siguen pas dera casa.

Article 40. Se defen de véner liquors e vins enes tauèrnes dempús dera ora de barrar, a non èster en cas d'imperatiu besonh.

Article 41. Era Autoritat Municipau o quin que sigue des sòns agents poirà entrar liurament enes establiments publics quan veiguen quauque desorde o creiguen de besonh era sua intervencion.

Article 42. En toti es lòcs a on s'amassarà eth public, coma sales d'espectacles, balhs... poirà entrar liura e gratuïtament quin delegat que sigue dera Autoritat Municipau.

Capítol III

Cans e d'auti bèsties

Article 43. Serà punit eth proprietari de quina bèstia que sigue que hesse mau a personas o propietats.

Article 44. Es cans alans, mastins, de preda o parièrs, portaràn morrèra de brescat o hiu de hèr. Es de guàrdia auràn d'èster de dia assubjectits damb cadies e sonque poirà èster destacadi pendent era net e en locau barrat.

Article 45. Se defen d'ahiscar as cans entre eri e contra es passants, carretes...

Article 46. Quan apareisherà un cas d'idrofòbia (ràbia), toti es cans portaràn ua morrèra.

Eth can idrofòb, un còp hèta era verificacion peth veterinari, s'aucirà immediatament e es suspèctes seràn susvelhats peth madeish.

Capítol IV

Disposicions diuèrses

Article 47. Tostemp que bèth bastiment miace roeina e er Ajuntament determine d'esbauçar-lo, aguest s'aurà de verificar peth proprietari dètz dies dempús d'auer-li notificat era orde. Se passadi es dètz dies non s'a verificat eth esbauçament, era Autoritat procedirà a despena deth proprietari.

Article 48. Se defen qu'es vesins agen laguens dera vila, e en lòcs descaperats coma carrèrs, places e passegi publics... husta, palha, hiems, ne cap d'objècte que sigue perilhós entàs passants.

Article 49. Demore defenut de lançar ena via publica quina causa que sigue embarassanta o perjudiciu entàs passants e méter enes balcons, hièstres, vòls des tets... cap d'objècte que posque costar bèth mau en cas de queiguda.

Article 50. Se proibissen es peleges e acalhauaments e tot aquerò que cause perilh o empedisque eth transit des personas.

Article 51. Es vesins auràn d'escampar un còp ar an es humenèges de casa sua.

Article 52. Tota era indústria considerada coma dangierosa o insalubra demore defenuda laguens des carrèrs dera vila.

Article 53. Seràn castigats toti es que pòrten armes proibides, atau coma es que les portaràn sense era corresponenta licència.

Títol III. Salubritat e Igièna

Article 54. Arrès poirà abitar en ua casa que non age pas es degudes condicions igieniques, son responsables dera infraccion d'aguest article es proprietari des cases.

Article 55. Es proprietari des cases o arrendataris des madeishes, atau coma es proprietari des botigues, bòrdes... auràn era obligacion d'escampar cada dia e tostemp qu'eth temps ac permeterà eth tròç de carrèr o cant qu'an dauant dera sua casa, bòrda o botiga e enquiara mieitat deth carrèr.

Article 56. Toti es proprietari des finques que se trapen laguens deth radi urban dera vila, cada an e laguens deth mes de junh auràn d'apariar era part de dehòra des edificis, e sustot, emblanquir es façades e apariar es losats.

Article 57. Demore defenut de tacar es façades des cases e qui les tacarà les aurà de netejar.

Article 58. Demore defenut de lançar aigües lordes, tercums ne lordèra pes carrèrs, carrèrs, places, ne lòcs publics.

Article 59. Cap de vesin deth districte poirà auer enes pòrtes des cases, carrèrs, ne passegi publics, porcèths ne d'autes bèsties que produsiràn males aulors.

Article 60. Tanpòc poirà pas auer es vesins qu'abiten en cases petites, laguens d'eres, porcèths, conilhs ne cap de bèstia que pogue infectar er ambient damb era sua lordèra.

Article 61. Demore defenut de sagnar bèsties en carrèr ne en lòcs publics, ne hèr-les cap de cura. En prumèr cas, auràn de gèsser dehòra deth camin public e en segon, practicaràn es cures laguens de sua bòrda.

Article 62. Demore defenut de dar gessuda

descaperada en carrèr des aigües lordes des poladers des codines; aguestes aigües s'auràn d'arremassar laguens der edifici. Ar infractor se l'obligarà a barrar era dubèrtura per a on gessen es predites aigües.

Article 63. Demore defenut de dar gessuda descaperada enes carrèrs deth producte des comuns. Es comuns que daràn entara via publica e que poguen expandir males aulors que geinen as passants s'auràn d'escurar dus còps per setmana. Ar infractor se l'obligarà a barrar eth comun.

Article 64. Demore defenut de lançar en arriu Nere e Garona, ena part jurisdiccional de Vielha, es bèsties mòrtes o que s'an auit.

Article 65. Quan se morirà o s'aucirà quauqua bèstia, s'acogarà en un horat qu'age ua prigondor d' 1 m. 40 cm.

Article 66. Demore defenut d'enlòrdir es hònts e comades deth bestiar.

Article 67. Demore completament defenut hèr un humèr a mens de 200 m. de distància dera darrèra casa abitada dera vila.

Títol IV Comoditat deth vesiat e bones costums

Article 68. Demore defenut trebolar en quina forma que sigue era pòsa deth vesiat, sustot de nets.

Article 69. Arrès meterà dehòra de casa sua, botiga, bòrda o en pas public, cap d'objècte que còste embaràs ena via publica, atau coma coches, cars; mens eth temps de cargar e descargar marchandises o mòbles.

Article 70. Demore defenuda era mendicitat e serà perseguit tot aqueth que la quiste.

Article 71. Toti es que passen per lòcs publics ac haràn damb era decència deguda, sense d'ider renècs ne executar accions que posquen ofèner era morau publica. Demore sustot defenbut de blasfemar.

Article 72. Demore defenut mauctrar as bèsties.

Article 73. A cap de mainatge en edat escolara se le permeterà jogar enes carrèrs e places, pendent es ores qu'er estudi serà dubèrt. Es mainatges que se trapen ena via publica abandonats pes sòns pairs, seràn arremassats e liurats ad aguesti, es quaus seràn penats.

Article 74. Es que haràn mau enes passegi, carrèrs e lòcs publics, seràn castigats sense prejudici d'indemnizar eth mau costat.

Títol V. Policia Rurau

Article 75. Demore defenut que cap de persona passe, ne daurisque camin, camin de trauesa o carretèra en propietat de d'auti, a pè o a chivau e en non auer sent cap de tipe de dret de servitud.

Article 76. Eth propietari ei obligat a auer netes e damb bon desaiçüe es aigüeres e regòles des tèrmes des finques.

Article 77. Ei defenut d'entrar en propietat de d'auti entà hèr lenha, èrba, pèisher sense permission per escrit deth propietari. Tanben cuélher fruts.

Article 78. Eth bestiar que passe peth tèrme jurisdiccional dera vila, anarà susvelhat per un pastor mès gran de 18 ans, eth quau non poirà pas abandonar eth bestiar tant que i age peishiu.

Article 79. Eth propietari o conductor deth bestiar forastèr que pujarà entàs tèrmes dera vila, aurà obligacion de presentar era certificacion de sanitat.

Article 80. Demore defenuda era introduccion de bestiar en tèrres en rastolh de d'auti.

Títol VI. Disposicions penaus

Article 81. Es infraccions d'aguestes Ordinacions seràn penades pera Autoritat Municipau, dehòra des casi en qué se senhalarà

ua sancion especiau. Era multa anarà d'1 a 25 pessetes, que se graduarà segon era gravetat dera falta.

Article 82. Es recidivistes o quan se tractarà de hèts grèus, seràn denunciats devant es Tribunaus.

Article 83. Quan era falta afectarà as aliments se poirà requisicionar es marcaderies.

Article 84. Es marcaderies requisicionades, un còp hèt era analisi e s'aguest ei bon, se despartirà entàs persones en besonh.

Títol VII. Procediments

Article 85. Es multes seràn impausades e exigides segon era Lei, atau coma es requisicions e indemnizacions de maus e damnatges.

Article 86. Era procedura, enes infraccions definides en Títol I Provediments, se poirà començar d'ofici o a demanda de part.

Article 87. Enes casi que serà de besonh hèr ua analisi, es veneires facilitaràn es mòstres o escapolons que le demanarà era Autoritat, es quaus se preneràn per duplicat en presència deth propietari der establiment. Es mòstres seràn lacrades, sagerades e signades peth propietari e peth representant dera Autoritat.

Article 88. Eth crompaire que sospitarà der estat d'ua marcadaria aurà dret a demanar ua factura a on s'especificarà era naturalesa e prètz. Alavetz se procedirà a partir en tres era marcadaria e un còp mercades se despartirà: ua entath veneire, ua entath crompaire e ua auta entà hèr era analisi.

Article 89. Tostemp s'escotaràn es pròves que presente er interessat abantes d'impausar-le ua multa.

Article 90. Es fraudaries de pes o mesura se verificaràn damb es esturments corresponents.

Títol VIII. Disposicions diuèrses

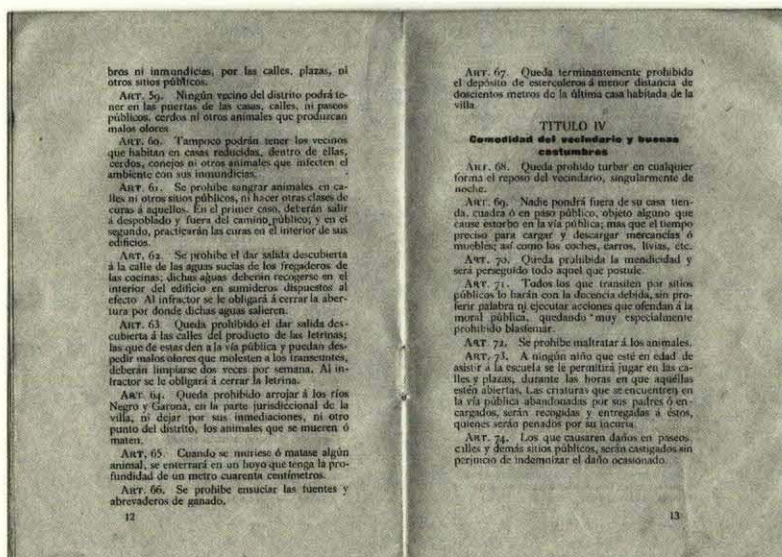
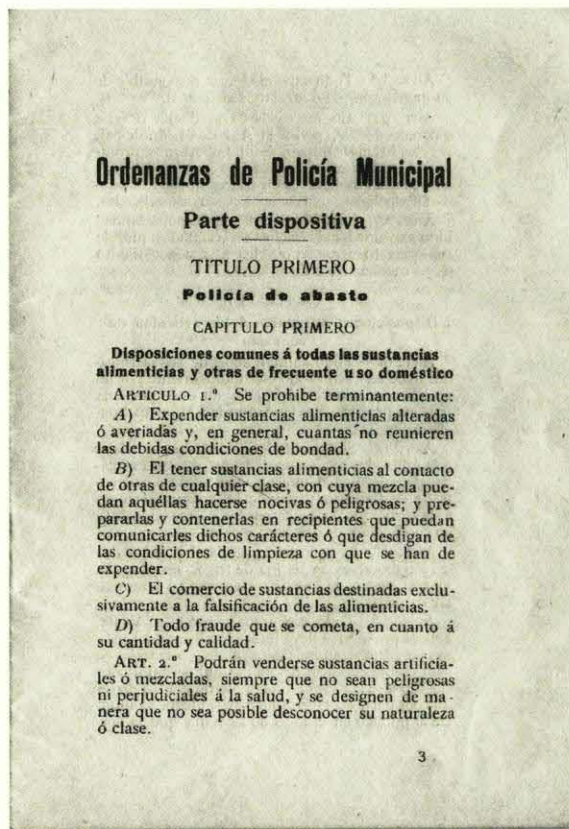
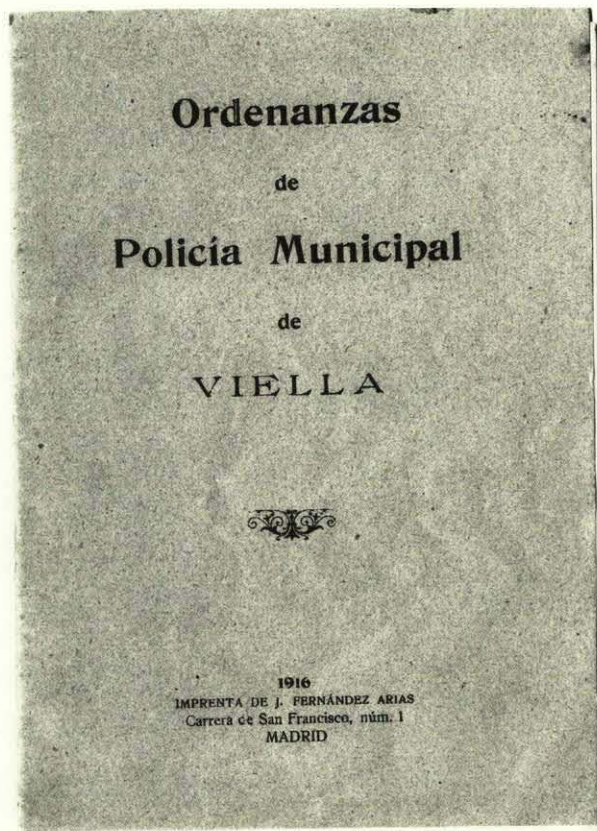
Article 91. Complementen aquestes Ordenances, es reglaments e bans d'aquest municipi.

Article 92. Quina causa que sigue non pas prevista en aquestes Ordenances o enes reglaments o bans, seràn resolvides pera Autoritat Municipau.

Article 93. Aquestes Ordenances obliguen a toti es qu'abitarràn, a despièch de que sigue accidentaument, en tèrme Municipau de Vielha.

Article 94. Pes menors, dements, gojats... responderàn subsidiàriament es persones que, consent tamb era legislacion vigenta, auràn aquest déuer.

Article 95. Era accion dera Autoritat Municipau ei independenta dera judiciau.

Hont: Maria Pau Gómez Ferrer. Archiu Generau d'Aran

Era organizacion deth cicle dera agricultura a trauès dera iconografia medievau.

Esther Monge España

Era organizacion dera vida rurau, deth punt d'enguarda estant agricòla, a estat sosmetuda ath long des tempsi as nomentadi calendaris agricòles. Eth cicle dera natura a estat ath long dera istòria definit pes sasons e laguens d'eres, es mesi der an mercaràn es règles des trabalhs a amiar a tèrme en cadun d'eri. Es nòsti pairs-sénhers conscients deth besonh de seguir es imperatius qu'impausaven es variacions climatiques que caracterizen a cadua des sasons, seguiren mantien aqueres règles en biais de hèr e que mos amien entà tempsi de memòria perduda e qu'aué per aué contunhen de mantier-se en bèri lòcs, maugrat que non pas de biais generalizat, coma consequéncia dera evolucion des sistèmes d'esplèita agricòla e der emplec des modèrnes techniques actuaus tengudes en trabalh dera tèrra.

Pr'amor dera importància que supausèc eth "obligat estacament" as condicionantes variacions atmosferiques (precipitacions, temperatures, ores de solelhada...) ena vida e ena economia des pòbles agricòles, aguesti deueren trapar eth besonh de deishar-mos un escapolon o mòstra iconografica d'aquera sòrta de guida a seguir, que curiosament, en epòca medievau, vedem representades enes murs des glèises o en d'auti supòrts coma tapici, taules, libres o pèires, qu'ena màger part des casi son propietat des madeishes glèises. Era Edad Mieja siguec, de prumèr que tot, ua època eminentament pagesa, ena qu'era agricultura e eth mon agricòla sigueren es principaus protagonistas. Era tèrra amassave era magèr part des esfòrci des òmes, qu'obtingueren d'era era sua mantenença e tot tipe de recorsi.

Ath madeish temps, era tèrra e era economia agrària constituïren ath long dera Edad Mieja eth fundament dera vida materiau e de tot aquerò que d'era depenie: riquesa, predomini sociu e poder politic. A trauès des relacions tamb era tèrra s'estructurave tota era jerarquia sociu, dera que sonque es mercadièrs se trapaven a despart.

En definitiva, se sajava d'un mon presidit pes cicles agricòles e estretamen estacat ath coitiu dera tèrra, de forma qu'eth tèma iconografic des calendaris medievaus consistirà tostemp en scènes dera vida vidanta deth pagés. Eth temps medievau ei un temps agricòla, es donades deth quau balancen ath ritme que les impause era naturaleza ; era mielhor expression deth temps rurau ena Edad Mieja ei eth tèma des mesi, repetit constantament enquiara Antiquitat Classica e ath long de tot eth periòde medievau ena escultura, era pintura e era literatura. Es dotze mesi der an son representadi per scènes des trabalhs mès significatius que, en cadun d'eri, s'aucupaven es pagesi: Era pòda e sauciat des vinhes, eth dalhatge dera èrba des prats e era sèga deth granatge, era escariada e era batuda, era vrenha, era pelèra deth pòrc o es minjars qu'aguesta permetie ath cant deth huec enes heiredi mesi der iuèrn.

PINTURES DETH PANTEON REIAU DE SANT ISIDORO DE LEON.

Er ensem de pintures de darrèrs deth sègle XI que sauve eth Panteon Reiau de Sant Isidoro

de Leon, ei un des exemples mès significatius dera pintura murau dera Edad Mieja en España, a despièch de que sonque haram referéncia ath calendari agricòla qu'en era s' i trape representat, plaçat ena part interiora der arc de desseparacion des vòutes deth Pantocrator e dera Apocalipsi.

1. Es mesi dera annada.

GENVARIS (Gèr) ei eth diu Jano, tamb dues cares (bifronte), ua decreishenta e era auta creishenta, era sua man dreita barre era pòrta der an que ven d'acabar, e era quèrra daurís era der an que comence.

FEBRVARIVS (Hereuèr) ei un òme vielh que se cauhe ath cant deth huec, caperat tamb ua capa e cohat tamb era capucha.

MARCIVS (Març) se represente tamb un pagés que pòde era vinha tamb un podalh corbat.

APRILIS (Abriu), encara sense trèsse era capa, ges a plantar tamb ua arrrama en cada man.

MAGIVS (Mai), dejà sense capa, apareish tamb un escut, en tot tier peth remau un chivau que pèish ena campanha plea d'èrba nauta, en tot adralhar-se entà un possible servici de milícia ath sòn senhor.

IVNIVS (Junh) dalhe èrba tamb ua hauç dentada. (ça'm par que deu d'èster ua sòrta de dalha).

IVLIVS (Junhsèga) sègue eth horment tamb era madeisha hauç tamb dents.

AGVSTVS (Agost) procedís a bàter eth horment per miei des hlagèths (ça'm par que tanben deuien d'escariar de prumèr coma ac avem coneishut nosati).

SETENBER (Seteme) arremasse arradims que met en un semau.

2. Mes de seteme.

OCTOBER (Octobre) secodís un casse verd entà neurir es porcèths qu'a devant des sòns pès.

NOVEMBER (Noveme) procedís ara matança o pelèra deth porcèth tamb ua destrau.

DECENBER (Deseme) un aute còp tamb capa, se sè ath cant deth huec, ath pè d'ua taula mestrada tamb ua sièta e ua copa de vin; ena man quèrra ten un pan que benedís tamb era dreita.

3. Mes de deseme.

TAPÍS DERA CREACION DE GIRONA

Eth Tapís dera Creacion de Girona ei deth sègle XI e se trape depausat en Musèu Capitular dera Catedrala de Girona. Coma eth sòn nòm remèrque, represente scènes dera creacion deth mon e der òme, tamb ua scèna centrau a on i trapam eth Pantocrator o Crist en Majestat. En tot entornejar aquestes scènes i trapam, ena part superiora, es sasons der an: primauera, ostiu, tardoda/agòr e iuèrn; e enes lateraus i son representadi es mesi, maugrat que ne manquen tres: gèr, noveme, deseme e de bèth aute sonque se'n sauve un fragment.

4. Tapís dera Creacion (Girona)

Es sasons der an amuishen es següentes representacions:

Primauera, ei representada per un òme que trabalhe era tèrra.

Ostiu, representat per un òme tamb utisi entà bàter.

Tardor/Agòr, representada per un òme qu'arremasse arradims. Inscriccion: Autumnus e Nux (tardor e escara/nòde).

Iuèrn, representat per ua hemna que se cauhe ath cant deth huec. Inscriccion Calefaciens (en tot cauhar-se).

Es mesi der an, representen es següentes imatges e inscripcions:

Hereuèr, (sonque se'n sauve qu'un fragmen) tamb eth simbèu deth pescaire. Inscriccion: Frigus (heired).

Març, representat per un òme tamb ua gargolha e ua sèrp, ath dessús eth solei e dejós ua cigonha. Inscriccion: Marcius-Frigus-Ciconia (març-heired-cigonha).

Abriu, tamb un òme laurant. Inscriccion: Aprilis (abriu).

Mai, tamb un òme qu'amie un chivau e ten un arbe en flor. Inscriccion: Maius (mai).

Junh, un pescaire que trè un pèish dera aigua. Inscriccion : Junius (junh).

Junhsèga, fragment de segaire de granatge. Inscriccion : Sol (solei).

Agost, fragment d'ua tèrra de granatge. Inscriccion: Sol (solei).

Seteme, fragment d'ua taula de bàter.

Octobre, Sonque se sauve era inscripcion Vinea (vinha)

PINTURES SUS TAULA. GLÈISA DE SANT PÈIR D'ESCUNHAU.

Ena Val d'Aran existís un exemple plan significatiu d'aquest tipe d'iconografia restacada tamb eth trabalh dera tèrra, encara qu'incomplèt. Se sage de dues taules, deth sègle XIV, tamb era representacion dera Sèga e era Vrenha qu'apertien ara glèisa de Sant Pèir d'Escunhau. Aué demoren depausades en Musèu Episcopau dera Seu d'Urgell. Ça'm par hègen partida d'un ensem mès expandit de quate taules que representarie es trabalhs pròpris de cada mes der an, ei a díder, que compausaven un calendari agricòla.

Era sèga representarie es trabalhs que se desvolopen en estiu

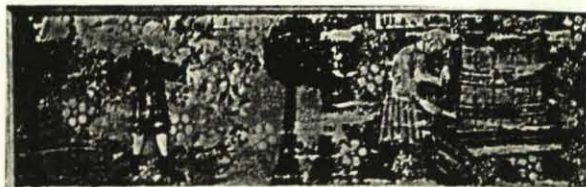

5. Era Sèga, Escunhau.

Era part centrau dera composicion ei aucupada pera figura d'un òme tamb eth cap virat entà deuant., vestit tamb túnica cuèrta vermelha, calces fosques e sabates; pòrte barba e un chapèu, Ena man dreita ten ua fauç; eth morralet ei de color vermelhós. Ath darrèr deth personatge i a un cantre e ua cistalha.

Desseparat per ua linha nera, ara quèrra dera composicion, quate arbes de granes porporcions tamb eth huelhatge de tons verdi e vermelhosi e flors blanques e neres. Ara dreta dera taula se repetís auta representacion d'arbes.

Era Vrenha ei un trabalh pròpri dera tardor

6.- Era Vrenha, Escunahu.

Un parelh d'arbes, ena part centrau, dividisent era composicion. Ara quèrra, un personatge de cara, tamb es braçi entà nau, pòrte tunica cuerta e sabates neres. En uns recipients, cistalhes o farrats de husta, saue es arradims que cuelh. Ena part dreta dera taula, aute personatge, tamb túnica vermelha cuerta e cenhida ara cintura, manege era premsa deth vin. Arbes y flors, parières as dera taula dera sèga, apareishen tanben en aguesta composicion.

Bibliografia:

- X. ALTET.- *Santa Maria de Ripoll*.- Caixa de Girona, 1997..
- E.CANTERA MONTENEGRO. *La agricultura en la Edad Media*. Cuadernos de Història – 36. Arcos/Libros S.L.
- M.A. LADERO QUESADA.- *Història Universal de la Edad Media*.- Edit. Vicens Vives 1992. Vol. II.
- J.J. MARTIN GONZALEZ. *Historia del Arte*, Edit. Gredos 1990. Vol. I.
- P. DE PADOL.- *Cataluña Medieval. Tapiz de Creación de Gerona*. Barcelona 1992.

Era semença, representarie er iuèrn (desapareishuda).

Era floracion, era primauèra. (desapareishuda)..

Conclusion

Ath delà des exemples nomentadi existissen d'auti plan significatiu, autan a nivèu nacionau coma internacionau.

En Santa Maria de Ripoll (Girona), ena part interiora der arc dera portada deth sègle XII, i trapam tanben ua beròia representacion des mesi der an. D'epòca posteriora, sègle XV, son es «Trés Riches Heures du Duc de Berry», (Musèu Chantilli, Paris) òbra miniada ena que se pòt enguardar ua magnifica representacion des trabalhs dera tèrra que corresponie amiar a tèrme en cadun des mesi. Tanben, de forma individualizada, trapam aguestes madeishes representacions en d'auti tipus de supòrts, coma capitèths, consòles, etc., en tot garnir ua grana partida des glèises medievas.

Ua reflexion sus era codificacion der aranés

Jusèp Loís Sans Socasau

Aguest article siguec expausat iniciauments en un trabalh becat per Institut d'Estudis Ilerdencs en 1988 e acabat en hereuèr de 1989. Eth trabalh, que se pòt consultar ena bibliotèca der IEI, se titole « Sociolingüística der aranés ena Val d'Aran ». Un des sòns apartats « er aranés entre catalan e gascon » servic de basa entà ua comunicacion que realizè eth 18 de març de 1994, en Vielha, en Prumèr Simpossi de Dialectologia Pirenenca, coorganizat pera Universitat de Lhèida, eth Institut d'Estudis Ilerdencs e eth Conselh Generau d'Aran. Ara e tornat a reprèner eth trabalh, l'è actualizat, l'è adaptat,... entara sua publicacion, donques qu'enes dus cassi anteriors non auec aguesta finalitat. E ara, dempús de 20 ans, evidentaments, tot qu'ei diferent.

Se trate dera reflexion simpla d'un aficionat as estudis des causes d'Aran, que pòrte fòrça ans en aguesti ahèrs e que se cre ena obligacion de contribuïr en un debat viu en aguesti moments: era entitat reguladora dera lengua occitana e er encaish dera varietat aranesa ena lengua occitana. Eth debat sus era lengua a creat aficionats qu'an postulat posicionaments terminaus sus era lengua pròpria d'Aran. Voi, sonque, aportar quauque reflexion ath debat.

Ei entenut eth ensems occitano-catalan coma ua soleta unitat lingüística per diuèrsi autors e aué era relacion der aranés, e era dependéncia deth madeish ensems lingüistic qu'eth gascon, ath tronc occitan ei evidenciada en tot procés a on i entren en jòc es diuèrses varietats lingüísticas de que parlam.

Ei plan per aquerò que parlar d'aranés signifie basicaments parlar de gascon, de lengua occitana.

Vist er aranés laguens dera sua realitat sociolingüística de separacion territorial e politica dera major part d'Occitània, se l'a volut

dotar de toti es elements basics de codificacion coma se d'ua lengua diferenta se tractèsse. Cau auer en compde qu'en aguest procés de normativizacion (corrècte o incorrècte ena sua concepcion, mès reiau e existent), es Normes Ortografiques der Aranés son lèu, lèu eth solet document de codificacion existent enquia ara, excepcion hèta de bèri petiti documents elaborats per Institut d'Estudis Aranesi que des deth 29 d'abriu de 2008 a era autoritat lingüística deth aranés. Tanben ei de destacar era existéncia de bèth aute document que preten èster normatiu, entre es que cau destacar pera sua remercabla qualitat, era « gramatica aranesa » d'Aitor Carrera, publicada pera editoriau Pagés de Lhèida. Mos cau hèr especiau esment a tres diccionaris era utilitat des quaus ei importanta: eth Petit Diccionari de Frederic Vergés, eth Diccionari catalan-occitan de Claudi Balaguer e Patrici Pojada (de llibres de l'Index) e eth diccionari basic occità-català de Mar Bel, Carles Castellanos e Manel Zabala (possat pera Fondacion occitano-catalana). Tanben cau destacar era existéncia d'un traductor automatic ar occitan (ena sua varietat aranesa e en ua varietat generau) possat pera Generalitat de Catalonha e eth Conselh Generau d'Aran. En reprèner era adaptacion d'aguest trabalh, vint ans dempús dera sua prumèra elaboracion, è volut respectar quauqu'un des sòns elements caracteristics, coma es referéncias d'autors, entre d'autes. Per aguest motiu, quauqu'ues des bones produccions des darrèrs vint ans non gesseràn reflexades en aguest estudi, tot e qu'an vengut a paliar en part, e de forma interpretabla, es problèmes qu'en aguest article se reflèxen. En ua segona part, mès endeuant, en un aute article, poderè analizar aguestes aportacions, es desviaments produïts e es mancances

qu'encara i an. Es òbres referides serviràn, sense dobeste en aguest trabalh de normativizacion.

Ei de remarcar qu'es Normes Ortografiques partiren d'un ampli respècte ara situacion sociolingüística der aranés de 1982, en tot considerar es influéncias patides per aguest en sòn procés en relacion damb eth castelhan e damb eth catalan.

Totes es lengües evolucionen per diuèrsi aspèctes, mès basicaments pera influéncia de lengües presentes en madeish miei que per diuèrses rasons son mès potentes e dèishen era sua mèrca en tot manleuar préstecs lingüistics ara lengua pròpria, qu'acostume a èster mès febla. A estat aguest eth cas deth gascon qu' a agarrat plan de mots deth francés en tot gallaisà-lo o ei tanben eth cas de tot eth occitan quan per defècte de manca d'expression pròpria a emplegat eth recors d'acodir ara « lengua dera republica ».

Er aranés pera forçada influéncia deth castelhan e deth catalan a manleuat elements lingüistics d'aguestes dues lengües qu'an acabat formant part dera especiau manèra d'expression deth pòble aranés. En aguesti moments de pòga preséncia der aranés per efècte dera reduïda basa demografica que produsís un decreishement cada dia major, era genuïtat der aranés a perdut fòrça pera pression, surtot, deth castelhan e tanben, en menor mesura, deth catalan.

E, en tot entèner qu'ua lengua se convertís en çò qu'ei e donques en çò que la definís peth pas deth temps e pera evolucion des diuèrses manèras d'expresion qu'acaben plasmant-se en ua codificacion qu'ei referéncia entath posterior trabalh academic e intellectuau, cau partir de qu'era codificacion der aranés non ei en sòn estat mès satisfactòri e definitiu. Cau considerar diuèrsi aspèctes dera actuau situacion :

- 1.- Er occitan ei lengua oficiau en Catalonha.
- 2.- Er aranés ei varietat (milhor subvarietat) dera lengua occitana
- 3.- Er occitan a problèmes ena sua codificacion, manque de clares definicions. Entà orientar aguesta indefinicion era secretaria de Politica

Lingüística dera Generalitat a trauès deth Programa entara Creacion dera Oficina Occitan en Catalonha a creat eth Grop de Lingüística Occitana, coma grop assessor, format per reconeishuts expèrts de tot er encastre lingüistic occitan, que servissen de supòrt assessor as determinacions lingüistics dera Generalitat, en tot hèr prepauses d'unitat dera lengua occitana, damb eth maxim respècte ara varietat aranesa. Aguestes prepauses poderàn èster profitades en un futur, mès non son de cap forma er estandard der occitan, e per aguest motiu ath producte deth sòn trabalh le denominam "occitan generau" entà evitar confusions. Era Generalitat, non ei era institucion qu'a de posar era definicion der estandard, ne era creacion dera entitat reguladora dera lengua occitana. Ac a de hèr eth madeish territòri, a on s'emplegue era lengua, e surtot ac an de hèr aqueri que dempús auràn era autoritat entà implantar, ena administracion e en sistèma educatiu, es acòrds que se prenguen. Pretèner qu'ua institucion diferenta dera que contraròtle era administracion e eth sistèma educatiu mès difós der occitan, posse era entitat reguladora, serie ua imprudéncia condemnada ath fracàs e ua intromission.

4.- Existissen quauques prepauses de creacion d'un organisme regulador o autoritat dera lengua occitana. Se bèra ua d'eres reussís, es sues decisions mercaràn eth devier lingüistic der occitan

5.- Er Institut d'Estudis Aranesi ei era autoritat lingüística per çò que hè ara varietat aranesa.

6.- Ena codificacion deth occitan tot e èster en un estat auançat, era confusion n'ei era nòta dominant e, manque d'ues referéncias de poder clares que determinen ua soleta codificacion. En Occitània existís un excès de reduccionismes e de postures fraccionaries. Fòrça parçans vòlen qu'era sua parla sigue lengua (coma sistèma diferenciat), e an tendéncia a definir es sòns pròpris referents, ce qu'a d'èster considerat, ena practica, coma contrari ara unitat dera lengua.

7.- Es possibles determinacions envèrs er aranés an d'èster coerentes damb era unitat dera lengua occitana.

Es referéncias occitanes son diuèrses. Totun era linha sistematica mès acceptada ei fôrça unificada pes institucions que hèn un emplec oficiau dera madeisha. Eth referent dera "Gramatica Occitana" de Loís Alibèrt ei fôrça estenut, tot e èster interpretat de manères plan diuèrses.

Era codificacion aranesa ei plan simpla, peth moment, e ath delà ei plan flexibla e permet, massa soent, diuèrses interpretacions. Aguesta madeisha observacion hèta en d'auti aspèctes pòt portar ua consideracion diferenta e valorà-se qu'ena sua aplicacion, ei ua normativa contundenta. Existís ua controvèrsia per definir.

En tot tornar ath tèma que mos aucupe cau deishar clar qu'era relacion entre eth catalan e eth gascon ei evidentata. Se cau, se pòt

consultar entad aquerò eth trabalh de Thomas J. Walsh "Una Isoglossa Catalano-Gascona" publicat pera Abadia de Montserrat "Actes del setè Col.loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes - Tarragona Salou, 1-5 octubre 1985" a on hè un estudi de cèrti caractèrs fonetics des dues lengues entà demostrar era conservacion de signes caracteristics deth latin des Pirenèus. Gerhard Rohlfs en "Le Gascon Etudes de philologie pyreneenne" mos parle d'un lexic tipicament pirenenc e mos da un bon listat de tèrmes que testimonien era unitat lingüistica entre es dues vertents pirenaïques. Aportarè ací sonque bèth exemple referit ath gascon e ath catalan. (Bèth mot catalan des aquiü considerats pòt auer entrat en des.ús dempús des ans).

Gascon	Catalan	significat
Aranho	Aranyo	frut sauvatge (granhon)
Arremugar	Remugar	Arremugar
Arrabent	Rabent	Ràpid, arribent
Arruscar	Ruscar	Hèr era ruscada
Brenar	Berenar	Vrespalhar
Blincar	Blincar	Blincar, corvar
Brulh	Brulh	Brulh, hormatge blanc
Dit	Dit	Dit dera man
Entà	Entà (en desús)	Entà
Estona	Estona	Estona
Guita	Guita	Mula guita
Limac	Llimac	Limac
Malh	Mall	Malh d'arroca
Pinta	Pinta	Pinta (crema dera lèit)
Pleta	Pleta	Pleta entath bestiar

Mots ibero-romans:

Aplegar	Aplegar	Amassar
Arges	Argues	Arges entath hiems
Vagar	Vagar	Vagar (auer temps)
Barana	Barana	Barana
Vensilh	Vencill	Vencil (branca flexibla)
Bland	Bland	Douç (trende)
Borrec	Borrec	Borrec
Brau	Brava (terra)	Abrupte (terren)
Bruisha	Bruixa	Bruisha
Carrascla	Carrasca	Carrascla(audèth,instrument)
Chic	Xic	Chic (un shinhau)

Cova	Cova	Cova
Corrau	Corral	Corrau
Deishar	Deixar	Deishar
Estrem	Extrem	Estrem
Hart	Fart	Hart
Hidje	Fetje	Hidje
Ladrrar	Lladrar	Lairar
Nin	Nen,nin	Mainatge
Noguèr	Noguer, noguera	Escarèr
Pardia	Pardina	Pardia
Sancer	Sencer	Sancer (intacte)

Mots gallo-romans:

Arredalh	Redall	Redalh
Arrossegar	Arrossegar	Arrossegar
Ascla	Ascla	Ascla de lenha
Vaishèth	Vaixell	Vaishèth
Badalhar	Badalhar	Badalhar
Barra	Barra	Maishèra
Budèth	Budell	Budèth
Canaula	Canaula	Canaula
Com	Com	Com d'aigua tath bestiar
Creumar	Creumar	Creumar
Cremaalh	Cremall	Cremall
Dalha	Dalla	Dalha
Delir	Delir	Delir
Esquirou	Esquiro	Esquiro
Gahou	Gafo	Gahon dera pòrta
Hiems	Fems	Hiems
Lossa	Llossa	Lossa tara sopa
Logar	Llogar	Logar
Melic	Melic	Melic
Oncle	Oncle	Oncle
Pishar	Pixar	Pishar
Pujar	Pujar	Pujar
Quèra	Quera	Quèra dera husta
Trobar	Trobar	Trobar
Trucar	Trucar	Trucar
Vedèth	Vedell	Vedèth

Son aguesti exemples, simples comparacions que mos permeten veir ua relacion, ja evident, entre eth catalan e eth gascon. Cau tier en compde :

- a.- Es mots gascons escuelhuts ací non representen totes es formes víues en tota Gasconha. Corresponen sonque a formes víues en quauqui lòcs (Bearn, Arièja, etc.)
 b.- Es mots catalans emplegats son

generaument vius en tot eth Principat mès ei possible trapà-i formes víues sonque en bèra part deth madeish (València, Ribagòrça, etc) Podem remarcar:

- 1.- Existís ua relacion entre eth catalan e eth gascon a nivèu lexicau.
 2.- Es mòstres indicades non son sufisentes entà mesurar ua relacion en mès o mens qüantitat e qüalitat.

3.- En tot enténer que cèrtes formes actuaus deth gascon s'an afrancesat (coma poderam comprovar mès endeuant) e en tot veir era situacion geografica dera Val d'Aran (entre Gasconha e Catalonha) ei absolutaments comprensible que cèrtes formes araneses agen mès relacion e semblança damb era forma catalana que non pas damb era gascona. Mès encara, s'auem en compde era dependéncia

istorica dera Val d'Aran en Catalonha. Açò madeish ei aplicable ath castelhan. Toti aguesti estudis deuerien d'amparà-se en investigacions istorico-documentaus entà poder dar ua mès grana precision.

Era influéncia lexicau der occitan referenciau en aranés ei evidentata e se pòt comprovar enes mots següents:

Occitan

ambaissada
aur
balada
batalha
baile
bordel
cadenat
canonge
capatas
capelan
capitèl
corrieu
desastre
despachar
eretje
estug
flaüta
forestièr
fraire
gavach (ome indesitjable)
gris
jornada
maire
messatge
monge
omatge
ostal
paire
poutinga
salvatge
tacha
entorcha
vergièr

Aranés

embaishada
or
balada (compos. poètica)
batalha
baile
bordèl
cadenat
canonge
capatàs
capelhan
capitèu
corrèu
desastre
despachar
eretje
estog
flaüta
forastèr
frare
gavach (despect. francés)
gris
jornada
mair
messatge
monge
omenatge
ostau
pair
potinga
sauvatge
tacha
antorcha
vergèr (jardin)

Se pòt considerar, damb fòrça probabilitat, aguesti mots, coma occitanismes. I comprovam dues causes

1.- Quauqui mots que pera grana difusion deth francés poderíem considerar coma gallicismes, non son sonque occitanismes,

qu'ath delà de èster presents en aranés (coma part que n'ei deth madeish) an estat tanben manleuats peth francés. Calerà surveilhar en moment de determinar es mots corrèctes en aranés, (e denominar occitanisme ad aguestes paraules ei ua reiteracion viciosa donques que cau considerar-les coma genuïnes), en tot

vesilhar de non higé-i gallicismes, de non deishà-mos convèncer pera simpla apariéncia de çò qu'ei viu en francés. E emplegat, volgudament, era denominacion « occitanisme » en tot significar era referéncia a un encastre diferent d'un punt d'enguarda politic, que non pas lingüistic.

2.- S'a podut destacar qu'era practica

totalitat de préstecs resenhats son tanben préstecs der occitan ath catalan, çò que mos servís coma un aute element de referéncia entad aqueri aranés qu'en tot non auer era practica o eth coneishement der occitan, òc qu'an eth coneishement deth catalan. Quauqui d'aguesti préstecs son vius encara en bèth parçan catalan, coma ena Catalonha deth Nòrd.

Occitan	Aranés	Catalan
catlha	catla	catlla(guatlla)
cavalha	cavala	cavalla (euga)
cogot	cogòt	cogot (clatell)
dètz-e-sèt	dètz-e-sèt	desesset
dètz-e-ueit	dètz-e-ueit	desevuit
estofar	estofar	estufar (ofegar)
mainatge	mainatge	mainatge (nen)
nogues	nòdes	nugues (nous)
pescaire	pescaire	pescaire(pescador)
pour	pòur	pour (por)
punhet	punhet	punyet (canell)
tanben	(tabé)tanben	tabe
tet	tet	tet (teulada)

Es mots en catalan son vius en zònes deth Roselhon e era Cerdanha.

Evidentaments es termières lingüistiques e lexicas non son estrictes. Es issoglòsses non talhen de manèra determinant enes lòcs a on es erudits, es politics o era istòria an hèt a talhar es termières lingüistiques. Quinsevolh airau lingüistic ei pònt de comunicacion des airaus que l'entoren.

Es mots indicats der aranés non pretenen reflexar en cap de cas era paraula mès

corrècta deth lexic aranés. Hèn, sonque , referéncia a mots vius en pòble aranés o en bèth un des sòns parçans. Era rectificacion en sòn moment pes integrants dera organizacion que codifique eth vocabulari aranés (trabalh que correspon ar Institut d'Estudis Aranés) serà evident, necessària e imprescindible.

Viua ei tanben en Aran era influéncia deth francés, sense representar aquerò ua pertenença ath madeish ensem lexic. Veiguem-ne quauque cas:

Francés	Aranés
Exploiter	Explotar
Garantie	Garantia
Burocratie	Burocràcia
Pantalon	Pantalon
Etiquette	Etiqueta
Concierge	Consèrge
Carpette	Carpeta
Edredon	Edredon
Guillotine	Guilhotina
Blouse	Blosa
Restaurant	Restaurant
Flan	Flam

Francés	Aranés
Entrainer	Entrenar
Douche	Docha
Hygiene	Igiène
Reportage	Reportatge
Avion	Avion
Bicyclette	Bicicleta
Accordeon	Acordeon
Cremaillere	Cremalhèra
Camion	Camion
Train	Tren
Fiche	Ficha
Cognac	Conhac
Entrecot	Entrecòt
Hotel	Otèl
Maquiller	Maquilhar
Tourisme	Torisme
Champagne	Champanh
Chauffeur	Chòfer
Beterrave	Bletarrava
Ramasser	(ar)remassar
Carotte	Carròta
Cornichon	Cornishon
Filet	Filet
Malheureux	Malerós
Metier	Mestièr
Equipage	Equipatge
Convoi	Combòi
Detail	Detalh
Marcher	Marchar
Pantoufle	Pantofla
Perruque	Perruca
Joie	Jòia
Jardin	Jardin
Harneis (antic)	Arnés
Bachelier	Bachilierat

E fôrça d'auti qu'alongarien excessivaments era lista. Se tracte sonque de mercar ues referéncias. Plan d'aguestes paraules son naues entath pòble aranés, donques qu'abans en non aué-ne besonh non les auie. Totun en moment d'aué-les d'utilizar a agarrat aguestes, possiblement, non pas tant pera sua pertenença ath francés, en diuèrsi cassi, coma pera sua semblança ara madeisha paraula en catalan o en castelhan. I a, evidentaments, tanben en lexic aranés ua grana quantitat de castelhanismes e de catalanimes o melhor dit de mots manleuats ath long dera sua

evolucion d'aguestes dues lengues. Non cau exemplificar aquest hèt donques que toti n'èm conscients, tot e era dificultat qu'existís entà determinar çò qu'ei un manleu de çò que non n'ei. Totun, quauqui exemples deth castelhan son: apurat, assafata, bolso, casilha, despegar, empapat, fulano, limpiabotes, marica, nòvio, panèu, pandilha, quartèl, quinièla, rentable, eca. Deth catalan en gessen: esmalt, papèr, balanç, faena, pantalha, tarifa, sobressada, botifarra, etc. Cau remarcar, que quauqui d'aquesti mots catalans pòden èster presi der occitan damb eth que coma ei sabut

i a ua relacion istorica. Era varietat gascona, a manca de codificacion unitària que la determine, a anat prenent ena sua lengua viua diuèrses expressions ath long deth sòn territòri, e atau mos trapam damb qu'era madeisha paraula (significat) a diuèrses formes d'expression.

En tot préner coma referéncia dues zònes gascones e era Val d'Aran veigam en un seguit de mots quin ei eth resultat dera sua comparacion. Ena prumèra colona i a eth mot mès emplegat ena zòna de Bordèu, ena segona ena zòna de Pau (Bearn), ena tresau en Aran, e ena quatau en Catalonha.

Bordèu	Pau	Aran	Catalonha
Montar	Puyar	Pujar	Pujar
Garja	Arda	Arla	Arna
Gaucha	Gaucha	Esquèrra/quèrra	Esquerra
Cinta	Cinta	Correja	Corretja
Frair	Hrair	German-frair	Germà
Luts	Luts	Lum	Llum
Cavinèt	Gavinèt	Armari/limanda	Armari
Clochèr	Clochèr	Campanau	Campanar
Viste	Viste	De prèssa	De pressa
Dab	Dab	Damb	Amb
Nado	Nado	Cap	Cap
Mema	Medish	Madeish	Mateix
Bader	Bader	Nèisher	Néixer
Trauc	Horat	Horat	Forat
Trop	Trop	Massa	Massa

Entà ua corrècta comprensió des mots relacionats calerie plaçar-les toti en uns mapes a on s'i tenguessen es issoglòsses, donques qu'es referéncias a diuèrses expressions gascones meriten ua delimitacion mès pregonda. Totun coma referéncias de formes viues ja mos dan ua demostracion de que diuèrses paraules emplegadas correntaments en aranés son mès proximes deth catalan que non pas deth gascon a on plan viatges s'an gallaisat. Servisquen es referéncias següentes de cèrtes paraules viues en quauqui lòcs de gasconha entà entèner era clara influéncia deth francés en madeish e era relacion lexicau der

aranés damb eth catalan, en ben entés de que açò non vò portar a demostrar sonque qu'Aran ei ua zòna de pas e que semble auer-i relacion estreta e intensa, des deth punt de vista de comportament sociolingüistic, damb Catalonha que non pas damb cèrta parçans gascons. Totun, tanben ei cèrt qu'era diferéncia ei mens evidentata se se pren eth parlar deth Comenges o de bèth aute parçan gascon proxim a Aran. Enes exemples que seguissen, ei mens evidentata, mès era distanciacion deth gascon e er apropament ath catalan se i mantenen claraments.

Gascon	Aranés
Atge	Edat
Afficha	Cartèl
Alentourns	Es entorns
Ange	Angel
Aprochar	Apropar
Atelièr	Talhèr
Auto-rota	Autopista
Bièra	Cervesa/Bièra
Quarrat	Quadrat
Quimìa	Quimica

Gascon	Aranés
Debuta	Començament
Cordonier	Sabatèr
Coloir	Corredor
Culòtes	Calçotets
Dançar	Barar/Dançar
Dessenh	Diboishar
Balhar	Dar
Dressar	Quilhar
Eclairatge	Ènlumenat
Neurir	Alimentar
Enterpresa	Empresa
Avesque	Bisbe
Figura	Cara
Forcheta	Forquilha
Drolla	Mainada
Glaça	Miralh
Hautor	Nautada
Imprimeria	Imprenta
Interdíser	Proïbir
Invalide	Invalid
Jornalista	Periodista
Lenga	Lengua
Letra	Carta
Machina	Maquina
Menusier	Hustèr
Monde	Mon
Mostarda	Mostaça
Obedissent	Obedient
Organisator	Organizador
Papeteria	Paperaria
Pintre	Pintor
Penible	Penós
Plaçar	Hicar
Policier	Policia
Pòsta	Corrèus
Profitar	Aprofitar
Quartier	Barri
Rapidityat	Rapidesa
Remerciar	Arregraïr
Rensenhar	Informar
Rota	Carretèra
Sejorn	Estança
Servieta	Tovalhon
Suenhar	Cuedar
Sople	Flexible
Susmontar	Coronar
Tamponar	Chocar/Topar
Finir	Acabar
Verdir	Verdejar
Veitura	Coche

Cau tornar a remarcar quauque aspècte:

a.- Aguesti mots non son viui en tota Gasconha, mès aparéishen damb fòrça frequéncia e còsten en quauqui dictionaris e referéncias existents.

b.- Quauqu'un des mots referenciats coma

aranés ei tanben viu en quauque aute parçan gascon, e bèth un coma "verdejar" ei fòrça estenut.

c.- Tot e èster perfectaments comprensibles es mots gascons entàs aranesi, molti d'aguesti non son cap usuaus ena Val d'Aran.

d.- Ei evidentia era relacion deth gascon damb eth francés pera gallaisacion des mots indicats.
 e.- Era majoritat des mots aranesi an mès semblança damb eth catalan o eth castelhan que non pas damb eth gascon afrancesat.

f.- Non existissen referéncias codificades e unificades deth lexic gascon e aranés, sonque i a bères referéncias, quauqu'ues d'autor, e eth coneishement der aranés orau o mès emplegat.
 g.- Era garantia de paraula autoctona aranesa non mos la pòt aufrir er hèt de que sigue usuau, e per tant cau considerar era possible incorreccion de bèth un des exemples aufrits, que non desditz, totun, tota era intencion.

D'outes diferéncias entre eth gascon e er aranés usuau la trapam tanben en d'auti cassi (bèth un provocat pera evolucion deth gascon a raïtz dera influéncia deth francés). Per exemple :

1.- Perdent, eth gascon, es concordàncies entre es adjetius indefinits e eth nòm ath que acompanhen en tot convertí-les en advèrbis. "È tantes causes a condà-te" a deishat pas a "è tant de causes a condà-te". "Li quede poca vida" a estat substituït per "li quede pòc de vida". Er aranés manten indeformables es prumères expressions.

2.- Enes demostratiu eth gascon arreconeish tres formes segontes er aluenhament deth locutor der objècte determinat (aqueste, aqueth, aceth, e es formes femenines e pluraus), mentre qu'en aranés sonque se'n emplegue dues (aguest e aqueth, e es sues formes), en tot dà-li a "aqueth" eth valor des dues darrères.

3.-I a era inexisténcia en aranés deth pronòm possessiu e der adjectiu possessiu "lor" que corresponderie ath catalan "llur" e qu'ei usuau en Gasconha.

4.-Er interrogatiu "quau" ei substituït en aranés per interrogatiu "quin". "Quaua causa vos?" per "Quina causa vos?". En aguest cas se tracte mes lèu d'ua diferéncia lexicau mès que non pas morfològica.

5.-Ena construccion des comparatiu eth gascon a rebut ua grana influéncia deth francés en tot híger ara fórmula comparativa un pronòm. Diden "la veitura la mès polida deth carrèr". En aranés "eth coche mès polit deth carrèr". Totun e pera madeisha influéncia, ocasionaments, tanben se pòt escotar en Aran "eth coche eth mès polit deth carrèr".

6.-Respècte ar emplec dera preposicion "a" enes construccion des complements d'objècte dirècte er aranés seguís ua pauta mès proxima ath castelhan que non pas ath gascon que seguís ua cèrta pauta francesada. "Aperè un mecanic" en gascon. "Cridè a un mecanic" en aranés. "Sò animat los mainatges" en gascon. "Sò animat as mainatges" en aranés ("as" ei contraccion de "a" mès "es"). Aguesti cassi coma toti es destacats meritarien un estudi mès sistematic donques qu'era eliminacion o era non utilizacion de "a" ei possibla en quauqu'i cassi.

S'a volut destacar bèth cas de diferéncia entre quauques varietats deth gascon e er aranés. Totun cau entèner que son mès es semblances que non pas es diferéncias e qu'eth gascon ei un bon element de referéncia entar aranés. Ei tanben un bon element de referéncia gramaticau eth catalan a on traparam es definicions mès sistematizadas e clarificades e a on descorbiam era semblança entre eth catalan e eth gascon e er aranés: en emplec des vèrbs auxiliars "auer" e "èster", ena utilizacion des sufixes "-enca, -anca", "-er, -era", "-tat, -tut", "-essa", "-or, -aire", "-er, -era", etc; ena concordància deth vèrb damb eth complement dirècte; en emplec deth subjuntiu e der imperatiu; ena construccion des comparatiu; ena definicion des elements morfològics en generau.

Non s'a volut tractar en cap de moment de méter en dopte era pertenença der aranés ath gascon, donques ei sabut e acceptat qu'er aranés ei ua part d'aqueth tot. Se tracte de hèr ua reflexion sus es particularitats mès sociolingüístiques que puraments lingüístiques der aranés e de comprèner qu'ena sua determinacion/codificacion definitiva i pòt aportar tant eth catalan coma eth gascon, tau e coma ja s'inicièc ena elaboracion des Normes Ortografiques.

Des Normes Ortografiques: "Hèm referéncia sustot ath catalan per mor que, des lengues coneishudes des aranesi ei era que mès se li semble". O ua auta referéncia: "Calie tier compde d'aguesta filiacion (gascona) der aranés, mès calie, tanben, tier compde dera situacion istòrica caracteristica dera Val d'Aran. Aguesta situacion istòrica a agut dus tipus de consequéncias: d'un costat es influéncias

culturaus e lingüistiques espanhòles e catalanes ath temps que d'auti dialèctes gascons èren influenciats peth francés; der aute costat era actitud lingüistica des aranesi pariona ara des catalans,... Eth respècte dera forma actual der aranés compòrte eth respècte d'aqueres influéncias lingüistiques castelhanes o catalanes qu'ara ja s'i pòden considerar completaments integrades, çò que non vò díder abandonar era lengua ara presion sociiau des autes lengues, ne renonciar as sòn besonhs de normalizacion intèrna..."

Otto Winkelman, dera Universitat de Mannheim ena República Federal d'Alemània en sòn trabalh "A propòsit de quauques variacions morfològiques der aranés" apunte: "Ei evident qu'es problèmes senhalats meritarien estudis apregondits que tot considerant globaument es morfologies gascona e catalana, portaràn sus es varietats des parlars d'aguesta Val enclauada enes Pirenèus centraus". Tanben Joan Coromines i met era sua opinion en "Entre dus Lenguatges" "Introduccion ar estudi der aranés": " Açò, amassa damb er aspècte arcaic der aranés, conservat, gràcies ath sòn isolament enes montanhes, en ua forma mès semblanta qu'es auti parlars gascons ara antica lengua d'òc (mens distanta deth catalan com ei sabut qu'es auti dialèctes modèrns), e damb era auséncia en aranés dera influéncia francesa, que tant a alterat aguesti darrèrs, a hèt qu'eth lenguatge der Aran sigue mens diferent dera nòsta lengua qu'era rèsta de parlars gascons, laguens des quaus aucupe un lòc a part". Quan parle dera "nòsta lengua" se referís evidentments ara lengua der autor, eth catalan.

En procès d'ua codificacion der aranés ei de besonh entath sòn usatge administratiu e academic que va en augment (tot e amendrí-se er us abituau), e cau auer clares es referéncias. De moment en tant que non se cree era codificacion definitiva çò qu'ei important ei qu'es diuèrses interpretacions que s'elabòren de çò qu'ei corrècte e incorrècte, s'amparen en sistematiques adequadaments plantejades. Damb es referéncias existents actuauments es sistematiques non diferiràn guaire es ues des autes e representaràn en sòn moment un

enriquiment ara definicion dera codificacion definitiva. Es sistematiques an d'èster sostenudes per arguments solids, que justifiquen es decisions preses. Non deuerie tratar-se en cap de moment de postures e d'actituds definitives, en tot entèner qu'era postura presa ei ua postura temporau en foncion deth temps que tardarà en hèr-se era definicion definitiva : gramatica, dictionari... Aquerò en tot dar per suposat qu'es Nòrmes Ortografiques ja an ua definicion sufisenta, causa que tanben cau méter en dobte. Xavier Lamuela en sòn "Era politica lingüistica ena Val d'Aran o era indeterminacion" publicat per Didier Erudition ena colleccion "Etudes de lingüistique appliquee" senhale que "ei previst de publicar tanben ua gramàtica e un vocabulari que deueràn introduir ua selleccion moderada des formes usuaus ena Val e hèr eth pònt damb eth gascon utilizat en França e es autes varietats occitanes". Cau anar entath gascon o vier deth gascon, e es auti dialèctes occitans, mès non mos cau quedar absolutaments damb eth.

Eth gascon un des elements mès importants de referéncia, mès non n'ei cap eth solet. Eth catalan representarà en fòrça situacions ua referéncia ena qu'amparà-se coma auem podut veir. Eth gascon e er occitan generau mos an de servir coma marc de referéncia ath que mos cau apropar çò mès possible entà poder arténher era unitat lingüistica, mès sense quèir enes madeishi errors, sustot de gallsacion, e en tot procurar de non convertir er aranés en quauqu'arren incompreensible entath pòble per un excés de mots e construccions pòc usuaus en Aran. En Aran eth populisme (volentat deth pòble) a de jogar un papèr plan important en tot eth procès de promocion dera nòsta lengua, evitant qu'aquerò la convertisque en ua simplexa o evitant d' iniciar un procès de dialectalisacion deth catalan o deth castellan. Loís Alibert apunte ena introduccion de La Gramatica Occitana de 1935 que "creiguem qu'en çò que hè ara grafia, cau conciliar es nòstes tradicions clàssiques, es resultats der estudi scientific dera lengua, era grafia mistraliana e era grafia catalana,..." Creigui qu'ei ua bona referéncia argumentau entath cas que mos aucupe.

Eth catalan mos a de servir en sòn trabalh de codificacion realizat, en tot entèner que i an aspèctes deth catalan que son plan mèns autòctons d'Aran qu'es que mos pòt aufrir en aguesti moments eth gascon. Totun cau surveilhar damb fòrça delicadesa era incontrolable introduccion deth catalan en Aran que comence a produir efèctes degeneratius ena nòsta lengua, com ua paulatina sustitucion deth article propiament aranés "era" peth catalan "la", o era cada dia mèns usuau construccion deth perifrastic, inexistent en aranés. Pera delicada situacion der aranés, s'a de sométer ath catalan a un control der usatge sociau per mieï dera voluntat politica de possar er aranés e de hèr-lo auançar a ua velocitat superior ara actuau. Plan de paraules e construccions corrèctes en catalan, son tanben corrèctes en aranés, mèns açò non a de significar que mos calgue assimilar er aranés ath catalan, donc que son diferents. En tot cas mos cau surveilhar qu'era fòrça que desvelope eth catalan non se convertisque en un enemic terrible entar aranés en tot realizar un efècte glotofagic. Era fòrça deth catalan a de servir en Aran entà conservar er aranés e promocionar-lo, ath temps que se revitalize eth occitan qu'a ua situacion de feblesa considerable, en tot seguir un bon procés de substitucion deth castelhan, qu'ei era lengua predominanta, aué per aué, en Aran, e era que substituís ath aranés a velocitats forçades.

Me cau finauments, prepausar uns elements de sistematica a seguir ena elaboracion dera referéncia lexicau aranesa, en tot entèner que jamès serà absolutaments sistematic e simple d'auer-les en compde e que tostemp calerà compdar damb es factors d'erudiccion e de populisme (qu'en Aran pera reduccion deth sòn territòri e dera sua demografia ei senzilh d'arténher, en tot hè-i a participar a un bèth numerò de gent). Ua comission amplia de personas representatives des diuèrsi ahèrs d'Aran, damb un reconeishut arraïcsament naturau ara tèrra deuerie d'aplicar, jos era determinacion politica convenienta, un procés de codificacion, damb eth surveilhament tecnic adequat. Açò determinaríe era correccion, mèns tanben dinamizaríe e daríe importància. Aguesta qu'a d'èster ua des foncions der

Institut d'Estudis Aranés. Entad aquerò que cau volentat politica,...

Valgue aguesta prepausa entà determinar era correccion, e incorreccion, entà animar qu'aguest procés normativizador, s'accelère. Dempús era comission tecnica, avienta (en nòste cas er IEA), determinarà eth procés definitiu.

Entretant, creigui que calerie seguir eth següent itinerari:

1.- Determinar s'ei ua forma viua en pòble. Existís ua dificultat evidentia entà clarificar era viuesa des diuèrses formes que se tien per corrèctes, e ací se pòt entrar es elocobracions. En cas de que se tracte d'ua forma absolutaments comprensibla, que non age semblança ne damb eth gascon, ne damb cap varianta der occitan, ne damb eth catalan, ne damb eth castelhan e eth francés, era forma serà considerada corrècta, tostemp e quan non sigue un neologisme manleuat de quauque auta lengua. Totun poden existir diuèrses formes viues o plantejar dobtes respècte ara viuesa de diferents formes.

2.- Se i a diuèrses formes viues o dificultat entà acceptar ua forma viua determinada coma corrècta consultaram era forma corrècta en occitan mèns propèr (gascon), e en occitan generau, per aguest orden enes diuèrses publicacions existèntes:

a.- S'era forma gascona, o en occitan generau ei comprensibla e non gallasada l'acceptaram coma corrècta entar aranés e s'acabarà eth procés. En tot moment se considèrè coma comprensibla er hèt d'èster usuau en pòble o proxima a formes existèntes en madeish. Eth tèrme proxim pòt resultar tanben en aguest cas massa abstracte. Servisque aguest petit exemple entà dar ua mesura deth madeish. Ei tant comprensible entath pòble "respectar" coma "respetar", ua paraula ei plan proxima ar auta e totun semble qu'es dues son viues e egalaments comprensibles en Aran. Ua ei plan proxima ar auta e eth tèrme "respectar" ei corrècte en occitan-gascon, e er aute non. Atau donc assomiram eth segon tèrme coma corrècte. Eth tèrme "comprensible" merite tanben ua auta aclaracion: es aranesi peth contacte damb es quate lengües vesies an capacitat entà comprèner formes des quate,

mès n'i a que son mès usuaus que d'autes. En aguest cas "comprensible" serie proxim a "usuau". En tot méter un exemple, serie mès comprensibla "imprenta" que non pas "imprimaria" per èster mès usuau (ath delà aguest segon ei gallaisat, causa que pòt coïncidir tot soent damb eth concèpte d'inusuauitat). Exactament igual entre « machina », mès usuau e mès genuïn que non pas « machina », gallaisat.

b.-S'era forma gascona ei comprensibla, ei gallaisada, mès ei corrècta en occitan o en catalan, l'assumiram coma corrècta.

c.- S'era forma gascona non ei comprensibla e ei afrancesada se considerarà incorrècta en aranés.

d.- S'era forma gascona non ei comprensibla e non ei gallaisada se procurarà ua lenta introduccion dera madeisha ena codificacion aranesa en tot mantier temporauments formes parallèles usuaus en pòble que non convertisquen era lengua en aluenhada des interlocutors.

e.- S'era forma gascona ei incomprendibla, non usuau e gallaisada e en cas de que calgue adoptar formes parallèles: Consultaram es formes en occitan e en catalan, per aguest orden: s'era forma ei comprensibla (usuau ena Val d'Aran) la consideraram corrècta. Se non ei comprensibla l'anaram introduint a plaser en tot acceptar temporalment formes parallèles

Er emplec deth sistèma indicat ei jerarquic e eliminatiu, ei a díder, qu'en cas de trobar ua forma des deth començament coma corrècta non calerà acodir a cap auta consulta. Evidentments tot eth procés serie bon amparà-le en consultes documentaus, referéncias que desgraciadament entar aranés son praubes, e en consultes d'emplec des lengües latines e celtibères.

Finalament e a manèra de conclusion, quate son es critèris a tier en compde, que son sostenguts pes principaus expèrts e peth GLO (Grop de Lingüistica Occitana):

- Era diasistematicitat basicaments entà unificar es formes concurrents o proximes
- Era istoricitat basada ena consulta documentau.

- Era regularitat en tot optar pera mès regular laguens deth sistèma occitan

- Era foncionalitat en tot enténer qu'es formes mès difonudes seràn es que compdaràn damb mès valor foncionau.

Calerà amassar toti aqueri critèris entà ua adequada codificacion e calerà procurar unificar damb tota Occitània çò qu'ei eth vocabulari tecnic e científic, entà facilità-ne era intercomunicacion en aguest mon culturau mès ample. Aquesta unificiacion, de neologismes e tecnicismes a d'èster hèta pera autoritat lingüistica de tot eth territòri lingüistic. Er IEA deuerà de hèr era adaptacion ar aranés. En tant que non existisque era autoritat dera lengua occitana convierà hèr propòstes ena perspectiva dera unitat. Tot aguest trabalh ei urgent, eth numerò de parlants abituaus desapareish de forma rapida, a causa dera potencia deth castelhan, e maugrat qu'eth aranés ei ensenhat ena escòla, non se pòt arturar era pèrta de referéncias oraus e era transformacion accelerada dera lengua. Quan er an 1988 realizè aguest trabalh, era majoritat deth pòble aranés parlaue abituauments era lengua nòsta; ara fòrça mens d'ua quarta part deth pòble hè aguest exercici diariaments. Era ONU ditz que cau au mens un 30 % de parlants entà assegurar eth pervier dera lengua

BIBLIOGRAFIA

ALIBERT, L.- Gramatica Occitana.- Centre d'Estudis Occitans, 1976.-530 p.

Atlas Lingüistique de la Gascogne.- Direccion j. Seguy.- Paris: CNRS
1956-1973.- Sies volums

BRUGUERA, Jordi.- Historia del lèxic català.- Barcelona: Biblioteca Universitaria, Enciclopedia Catalana

COROMINES, Joan.- Entre dos Llenguatges.- Barcelona: Curial Edicions, 1976 p. 1-28

Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya.- nero 312
(16-3-83) Adoptant es Nòrmes Ortogràfiques;

GROSCLAUDE, Michel.- Lo Gascon Leu e Plan.- Tolosa: IEO

GROSCLAUDE, Michel.- La langue Bearnaise et son histoire; Etudes sur l'evolution de l'Occitan du Bearn.Pau.-Per Noste.

HOURCADE, Andre.- Grammaire Bearnaise.- Asotia. Los Caminaires, Pau 1986

LAMUELA, Xavier.- La politique Lingüistique au Val d'Aran ou l'indetermination / Etudes de Linguistique appliquee.-
Didier Erudition nero 65.- 1987.-p. 117-126

LAMUELA, Xavier.- Problemática de la Normativa del Català.- Actes de les primeres jornades d'estudi de la Llengua Normativa.- Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.- p. 65-90.

LAMUELA, Xavier.- Política Lingüística a la Vall d'Aran: les regles del joc.- Revista Llengua i Dret de l'Escola d'Administració Pública de la Generalitat de Catalunya.- Abril 1984 6-7.

Normes Ortogràfiques der aranes.- Comission entar estudi dera normatiua lingüística aranesa.-
Text provisional.- Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya; Direcció General de Política Lingüística.- 1982.- 45 p.

ROHLFS, Gerhard.- Le Gascon, Etudes de philologie pyreneenne.- Marrimpouey Jeune.- Pau 1977

SARPOULET, Jean Marie.- Quatre grafies pour une langue: description diachronique succinte des differentes graphies de l'aranais.- Revista Garona deth CECAES dera Universitat de Bordeu III.- Junh 1985

WALSH, T.J.- Una issoglossa Catalano-Gascona; Actes del setè Col.loqui internacional de llengua i literatura catalanes, Tarragona- Salou, 1-5 octubre 1985.- Barcelona.- Publicacions de l'Abadia de Montserrat: 1986.- p. 601-617.

WINKELMANN, Otto.- A propos de quelques variations morphologiques de l'aranais.- Apunts.

Eth vielh oelhèr

Francesc Tur

I auie un viatge un oelhèr e un rabadan qu'amiauven fôrça oelhes. Ère tanplan importanta era vegada e tan sequi es peisheus, qu'ath sòn pas demoraven rasats. Sigüec ua sason mès leu seca. En tot cercar nau peishius passèren montanhes e mès montanhes e en arribar ath cap d'ua arribenta serrada, se les apareishec en aute costat ua val plan verda e maravilhosa. Eth oelhèr li didec ath rabadan: *Non sò pas vist jamès ua val atau de polida!* Cada dia s'estonaue mès, en tot veir coma ath cant d'aqueri prats tan verdi i auie uns tapide bòsqui d'auets, plens de hragues e jordons qu'arremassauen en tot es oelhes hegen taulejada dera èrba que trapauen. Dempús d'auer passat era vegada semblauen es prats qu'avessen estat dalhadi, mès era ploja les reverdie en quate dies.

Mès tà baish trapèren fôrça lacs d'un blu fòrt coma eth cèu e uns arriuets que hègen plaser veir era aigua en tot jogar entre es pèires. Un dia trapèren un tropèth de chivaus e vaques e se n'encuedèren de que non i èren pas soleti en aqueth parçan. Còp sec vederen un pòble e un aute, e mès pòbles qu'auien un desorde urbanistic tant armonic, que ne volent s'aurie podut hèr tant plasent tara vista. Era gent ère aimabla e parlaue d'un biais un shinhau estranha tath oelhèr mès lèu les entenec. Tant li agradèc aqueth lòc que s'í estèc a víuer, ja que fôrça cases e bòrdes eren barrades o abandonades.

Eth pastor non s'ac credie pas qu'era gent se vedesse possada a emigrar. Se n'assabentèc qu'es chivaus non les podien pas véner tà trabalhar era tèrra ne tath transpòrt e qu'es vedèths cada sason les pagauen piri. Tanben trapauen penible eth trabalh, sustot quan es

prumèrs que partiren viegen de vacances e condauen as amics qu'enes lanes trabalhauen ueit ores, es dimenges hègen hèsta e en ostiu tres setmanes de vacances.

Correc coma era povora qu'aquera val era fôrça polida e les heren un tunèl, qu'ath temps que les deishèc gèsser mès facilament, tanben portèc era arribada de bèth estiuaire qu'ajudèc a mielhorar era economia des que non arribèren pas a marchar.

Mès i auie un mau: er iuèrn. Nheuaue fôrça, un pialèr, e ath delà non auien pas mejans tà trèir era nhèu des carrèrs; auien de hèr tunèls ena nhèu entà anar tara bòrda tà neurir ath bestiar e mólher es vaques... e aucien eth temps ath cant deth huèc en tot hèr bèth hormatge o quin aute ahèr que sigüesse tà entretier-se.

Mès un dia quauqu'un pensèc en hèr ua estacion d'esquí... e açò transformèc era val. Fôrça emigradi qu'í tornèren, es hilhs des que non marchèren ja non aueren pas eth besonh. Dera bòrda n'an hèt un restaurant, deth prat dera solana ua urbanizacion, lòcs de trabalh entà toti e s'an aumplit es vilatges de cases e mès cases. Es prumèrs les heren en tot auer en compde er estil deth país, es dusaus en tot retipar es prumèrs e dempús cases adorsades que gessen mielhor de prètz, mès maumeten era Val. AQUIU a on se vedie ua glèisa ara qu'ei caperada pes lotjaments... non se podie pas hèr mielhor?

Eth oelhèr que s'a venut es bòrdes e ja non a pas ramats. Hastiat d'èster ath cant deth huèc. Ges a hèr un torn damb eth sòn vielh can que ja coishege... pense ena eishuta tèrra que deishèc. De plan segur que serie mès praube,

mès dilhèu erós. Aué eth pastor qu'ei vielh e malurós... campe fòrça prats que ja non son verdi, e non les dalhen, e fòrça son plens d'espessuliers e de bastenda. Sonque demoren suenhadi es des quate testarruts e valents que mantien es mestièrs des sòns pair-sénhers; e eth vielh oelhèr se demane... quan non i siguen es pastors ne es ramadèrs, que son es jardinèrs d'aguest paradís, qui suenharà eth jardin?

E coma un mausòn torne a rebrembar quan descorbic era VAL... es prats floridi, bòsqui e lacs, es hagedaus ena tardoadada, es hragues qu'arremassave, es vilatges de postau, era amabilitat de lèu toti, e eth sòn gran arramat des oelhes... e coma ditz eth vielh arrepervèri chinés: *Non pògui pas díder que ploraue pr'amor que ploiguie.*

Revirat der originau en catalan ar occitan per C. Aventin-Bòya.

Engenharia populara de camins

Joan Abadia Juclà

Enquia non hè pas guari ans, era maquinaria pesanta non existie pas o ère escassa. Deth hormigon o beton ne se'n parlave pas bric e per tant, es tèrres calie deishar-les a on èren e es murs, peirats e drenatges de aigües s'avien de hèr tamb eth materiau que s'avie a man.

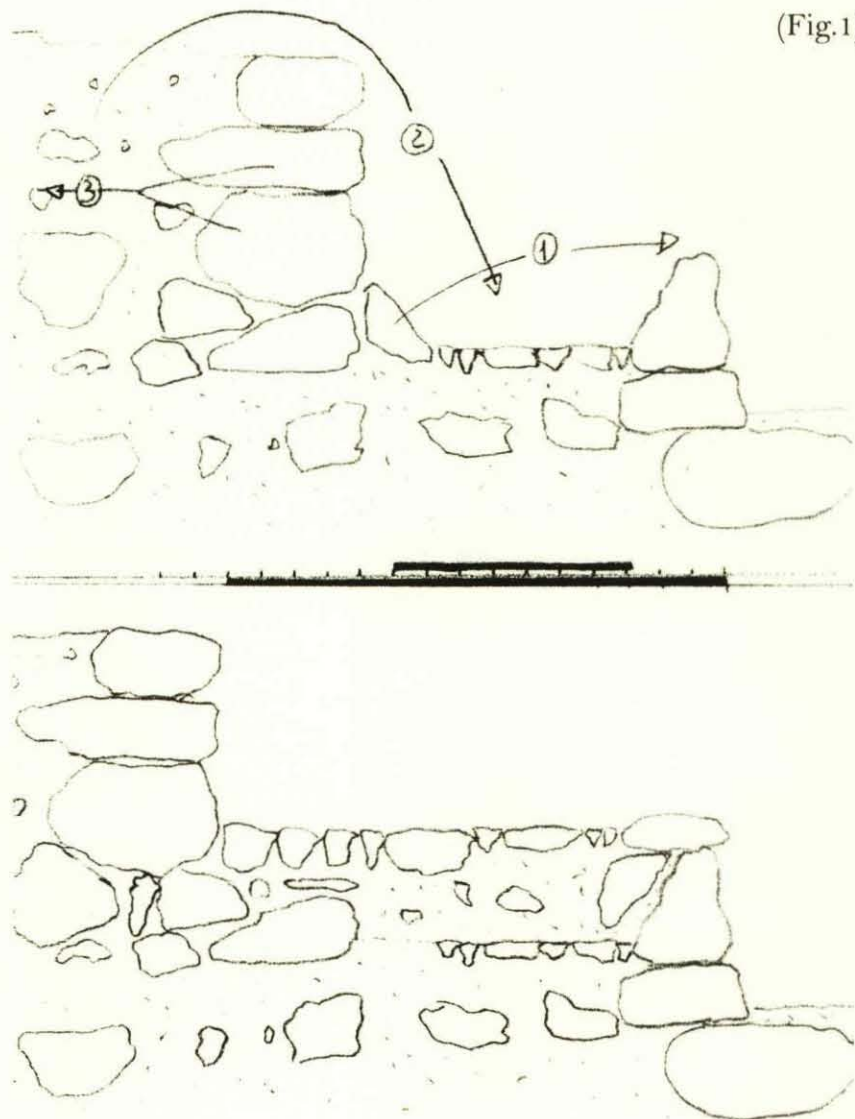
Fin finau, tamb era ajuda de palanques e lo que sigue de besonh, se hen a escorre es pèires enquia era naua sèga e eth camin quede aishamplit.(Fig.1)

AGRANIR UN CAMIN

Èm entre montanhes, es camins les travèssen en tot crotzar pentes. Es parets de sostien de talhussi s'esvrenten, es pèires quèn e coma resulta es camins s'estretissen. Com aishamplir-les sense enretirar eth tarcum e es grani calhaus.

Lo prumèr ei arringlarar pèires en extrem exterior deth camin a mòde de contencion, s'ei de besonh.

A continuacion s'excave ua zanja peth darrèr des calhaus deth mur de contencion dera part interior deth camin e tamb eth tarcum que ne ges se ramplis eth camin en tot lheur eth son nivèu.

(Fig.1)

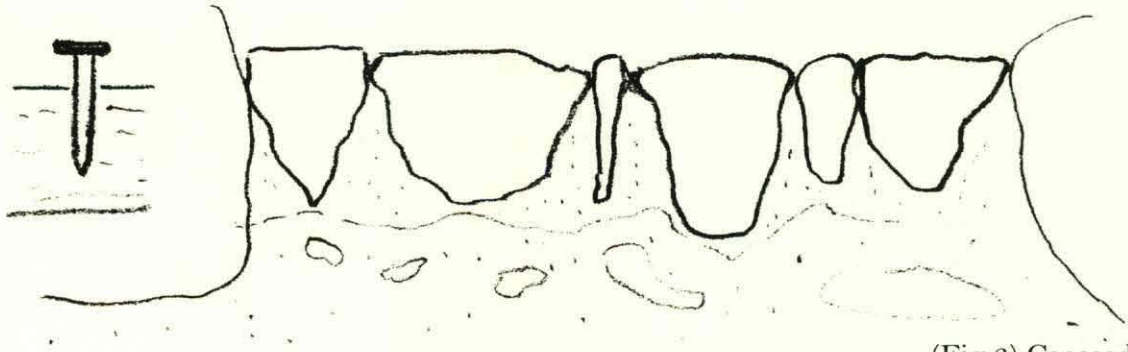
ERA CAUÇADA

Era ploja e sustot es tronades s'empòrten era tèrra enes parts arribentes deth camin en tot deishar-lo impracticable. Entà qu'açò non arribe ei de besonh de dotar-les d'un peirat o pasiment de petites pèires, causa que s'artenh en tot cauçar-les.

Entà qu'era cauçada tengue i a dues causes

imprescindibles que cau aver en compde (fig. 2). Prumèr: Tractar es pèires coma se siguessen tatges. Segon: hèr a tocar çò de mès possible ues pèires tamb es autes pera part superiora, entà que se sarren es ues tamb es autes, lèu sense cap aute supòrt.

Entà acabar-la d'assolidar, es horats o vuets que demoren entre es pèires s'i hiquen pèires longuiròies e estretes que se'n diden "claus", e fin finau se remplís tot tamb tèrra fina.

(Fig.2) Caossada

Pr'amor que sonque se cauçaden es parts arribentes deth camin, cau començar era cauçada de sòrta qu'aguesta non des.hèigue. Entà qu'açò non devengue, aguesta s'entamene ath torn d'un mètre abantes de començar era còsta, en tot daurir ua estreta trincada d'uns 25 cm. de hons a on s'i tatgen ues labades de punta e a pè de camin. Pera part de naut d'aguestes labades se rebaishe eth camin uns 20 cm. ath començament en tot acabar a zèro uns pams mès enlà (fig. 3a). Fin finau, se comence era cauçada en tot emparar prumères pèires enes labades.

ES AIGUALÈRS

A de còps, plan soent enes camins campen shurmadissi d'aigua. Aguestes aigues que pugen deth laguens de tèrra sense un punt determinat d'aflorament, e que dempús s'escorren ath long des madeishi en tot emplir-lo de hanga e coma consequéncia dificultaren aguest brancs eth transit. Aguest problèma qu'ei adobat en tot arremassar era aigua çò de mès lèu possible e trèir-la deth camin mejançant un engeh aperi *aigualèr*.

Un aigualèr se bastís basicaments de faïçon parièra ara que se comence ua cauçada, ei a dèder, en tot tatjar ues labades a través deth camin, mès tamb dues petites diferéncias: es labades non se tatgen pas perpendiculars ath camin senon ath biscòrn, mès prononciat aguest biscòrn coma mès planèr ei eth camin. Era dusau diferéncia ei qu'eth prumèr reng de pèires ath dessus des labades se dèishe quate dits mès baish qu'aguestes entà pr'amor de qu'arturen era aigua e l'amien entath costat o aurèra deth camin (Fig.3b).

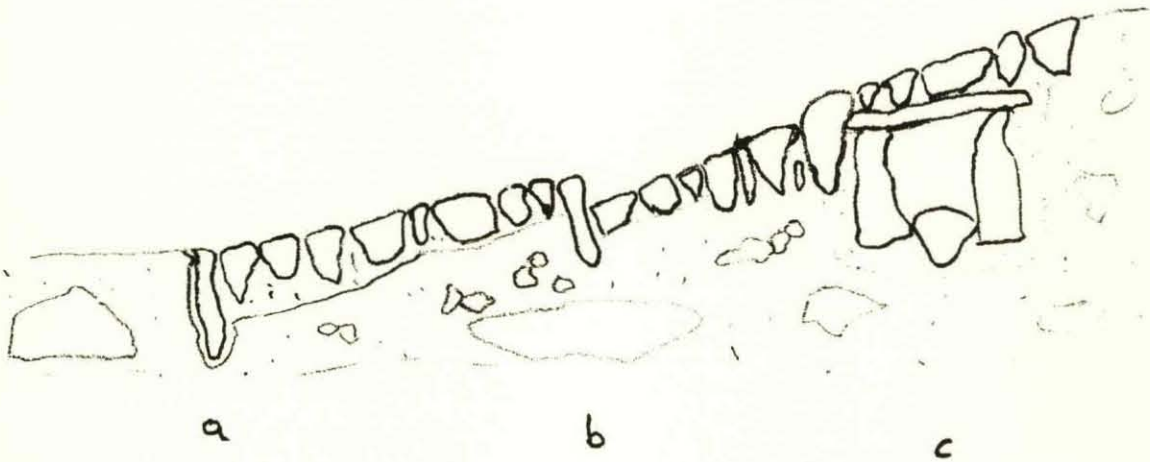
ES ARCADUCS

A de còps per determinadi besonhs o entermieges en torn de conduir es aigües de petiti barrancs o honteretes pera superfície deth camin, s'estime mès qu'aguestes còlen peth dejós dera superfície deth madeish. Non i a pas tuèus ne arren parièr. Era manca d'aguesti elements a estat suplida pera imaginacion en tot profiter tot aquerò qu'era madeisha natura mos aufrís en bastir un engeh nomentat arcaduc e, aguest ei eth procès dera sua bastenda:

Se cate ua trincada ara amplada deth camin a on se volgue plaçar er arcaduc. Ara seguida se quilhen a cada cant dera trincada ua arrenclada de labades .Prèst aguest pas, se cauçada eth hons o lhet dera catada en tot sajar de qu'es lauades demoren tatjades enter eth talhús e era cauçada entà pr'amor de qu'era aigua non cate pas, e esvitar de qu'es labades en demorar descauçades se viren entà laguens. Enta acabar, se capèren es labades tamb ues autes, se met eth camin ath deplan tamb graua, cauçada o çò que sigue de besonh, e arcaduc

demore prèst entath sòn servici.(Fig.3c)

Petiti arcaducs tanben se tien coma sistèmes de drenatge ath laguens de cases o bòrdes, quan i shurmen hònts sasoères degudes ath desgèu, practiques d'adaiguatge, temporaus de ploges, etc, e pr'amor que non son conduites restancades, permeten era entrada d'aguestes aigües en sòn laguens e aisir era sua evacuacion entà on mès mos convié. Aguesti arcaducs son parièrs as varats.

(Fig.3) 3a. Comença era causada. 3b. aiguale. 3c. arcaduc

Noms de quauqui mestiers o foncions desvolopades en aran ath long deth temps

Frederic Vergés Bartau

Aigüerèr m. Persona que hè aigüères. Es aigüères se hèn per miei d'ua destrau o pica vielha en tot bracar era potja que barre era aigüèra o entà hèr-ne ua de naua. Era sua fin qu'ei adaugar es prats.

Amporaire, a n. Persona qu'arremassave ampورا. Era ampورا ei era saba (o era arrasera) der avet. S'arremassave per miei d'ua esquera desbatalhada e tamb un cant hilat tamb era fin de horadar o crebar era bambolha dera rusca der arbe que conten un borsèu d'ampora e aguesta se depausave ath laguens dera predita esquera. Açò se hège generauments entara prumèra quinzea de junhsèga. Era ampورا se tiege entà hèr pegats.

Anherèr m. Pastor d'anhèths.

Anolhèr m. Pastor d'anolhes

Apoticari m. Nòm que recebie anticament eth farmaceutic. Nòm de casa (Vielha).

Basteret / bastèr m. Persona qu'a per mestier hèr bast. Nòm de casa (Vielha).

Bistornaire m. Crestaire de tota sòrta de bestiar.

Boatèr m. / boèr m. Persona que trabalhe tamb bòs (bueus).

Boderaire, a n. Que hège o venie bodèr.

Bordalèr, a n. Persona que ten ua bòrda a on neurís bestiar. Sin. *Boriaire* (bòria) (Forma lengadociana).

Brinhoaire m. / abelhaire m. Persona que suenhe es brinhons e les creste entà obtier-ne era mèu.

Buderaire, a n. Qui ven budèths.

Cagiraire, a n. Persona qu'a per mestier hèr cagires.

Carboèr, a n. Persona que hè carbon. Eth toponim "Carboères" qu'ei plan expandit en Aran. (Escunhau). Tanben se ten coma adjectiu entà aperar ua espècia de vop que temps entà

darrèr era sua peth ère plan predada.

Cardaire, a n. Persona qu'a per mestier cardar o esvedilhar era lan. Nòm de casa (Vielha)

Carrassèr m. Persona que hège e amiave carrassi. En sègle XVIII averen un papèr important ena economia d'Aran, donc, èren es personatges que se n'encuedaven de carrassar (carrejar) es socs a través deth Garona entà França.

Carrejanèr, a n. Persona que carrega. Èren sustot es mainatges o mossardets qu'amiaven es montures entà carrejar era èrba (hèn) o d'auti productes.

Cauçadaire m. Persona qu'a per mestier hèr cauçades

Cauderèr m. / pairolèr m. / marchand de vaishèra Persona que ven o aparie (adòbe) caudèrs o d'auti elements de vaishèra.

Cistalhaire, a n. Persona qu'a per mestier hèr cistalhes

Corbelhoèr m. Persona que hè corbelhons. Tengut coma maunòm o chafre deth pòble de Les.

Crabèr m. Pastor de crabes. Toponim: Malh deth Crabèr (o Poi d'Unha).

Crestaire m. Aqueth qu'a per mestier crestar eth bestiar. Entà hèr a conéisher de qu'ère arribat en un lòc sonave ua sòrta flaüta (flaüta de Pan).

Dalhaire m. Persona que dalhe. A de còps se logaven entà dalhar en d'auti pòbles. En Bagergue avien vengut dalhaires de Sant Girons.

Esboheraire, a n. Persona que cueilh bohères (bohes). En d'auti tempsi averen plan renomada es esboheraires de Vilac.

Esclopèr m. Persona qu'a per mestier hèr esclòps o vener-ne. Arrepervèri: *Arrés tan mau cauçat coma un esclopèr.*

Espartenhèr m. Persona qu'a per mestier hèr espartenhes. Nòm de casa.

Esquaire m. Persona que hè o aparie (adòbe) esqueres.

Fideuèr, a n. Persona que hè fidèus. Peth generau, aguesta persona desvolopave eth sòn prètzhèt enes madeishes cases que requerien eth sòn servici.

Gasolan m. Mercadèr de bestiar.

Haure, hauressa n. Persona que trabalhe eth hèr. Mot plan esparidit en nòms de cases. En Les, Bausen: "çò deth Haure" [sò det'ffawre]. Arrepervèri: *Pòrta de haure, cauilha de husta*.

Hèrblanquièr m. Persona qu'a per mestier hèr o véner pèces o vaishèths de hèrblanc.

Hilhuquèra f. / neuriça f. Hemna qu'aleite eth mainatge de ua auta.

Hustèr m. Persona qu'a per mestier hèr objèctes de husta, trabalhar era husta.

Lauraire, a n. 1. Persona que laure era tèrra. 2. Pagés, campanhard, paisan

Lheuador f. Hemna qu'assistís as hemnes prenhs ara ora d'amainadar aguestes.

Lirotaire, a n. Persona que hè comèrç tamb es liròts vielhs, tamb paperame e tamb d'auto objèctes de rebut.

Lobatèr, a (-ièr, a) n. Caçaire de lops. Eth femenin ei abondi ena toponimia: Era Lobatèra (Arties-Garòs)

Losaire m. Persona que lòse, que hè losats (tets)

Mautaire, a n. Caçaire qu'a coma tòca lhear eth çum per miei de cans e gran bataclam a truca de trèts e cridadera. *Es caçaires hèn era mauta*.

Molièr, a n. Persona qu'a per mestier mòle eth granatge entà obtier-ne era haria. Aguest personatge ei abondi en diches e arrepervèris, causa que remèrque eth papèr desvolopat peth sòn mestier ena societat. Ex.: *Eth molièr non pòt pas dar (o balhar) sonque haria dera qu'a* (ei a díder, dera possession de quauquarren, un non n'a senon aquerò que se ve). *S'as vin en cerèr (o en chai), dèisha era aigua entath molièr* (sens comentari!). *Que i a un temps entath saumet e un temps entath molièr* (ei a díder, a cadun li arribe eth sòn torn, o cada causa ath sòn temps). *Açò qu'ei balhar bren ara porcèra deth molièr* (ei a díder, dar quauquarren ada qui non n'a pas

de besonh pr'amor d'aver-ne aguest en abundància).

Mossardet, a n. Mainatge o gojat que se lògue en ua casa.

Mulatèr m. Persona qu'a per mestier carregar productes d'un lòc entà un aute per miei d'ua bèstia de bast.

Oelhèr m. Pastor de oelhes.

Paeraire m. Persona que hè o ven paèrs, pèiros, etc

Paredèr m. Persona que trabalhe ena bastenda d'edificis. Expressions: *Es paredèrs de Sentein' que passen*. Hè referéncia ath torbeg de hereuèr e de març a on era nhèu ardona (o povia) perbòque es parets. Tanben i a ua forma sinonima: *Torrolh que passe*, mès que peth generau se ten quan en iuèrn torbege e se formen enes cremalhs deth huec tota ua sòrta de bues o shagates. *Cercar paredèrs entà hèr caucèrs* (ei a díder, voler sajar d'arténher de quauquarres quauquarren d'impossible). Existissen d'autes expressions parières ad aguesta: *Voler mólher garies* o *Es agaces' non hèn pas cocuts* o *Minjar calhaus e deishar d'anar sòs*.

Pastanèr, èra n. Persona qu'emprestís eth pan. Era forma femenina: "*Era pastanèra*" designe un jòc mainadenc que consistís en qu'un nhòc de mainatges aliste (causís) cadun un element que se ten entà prestir (lhèute / levame, sau, escampilh, rolh, haria, pastèra (mè), lenha, etc), e era pastanèra (un aute mainatge) se planh pr'amor qu'eth pan non li a gessut pas guaire bon, e ne balhe eth tòrt a un d'aguesti elements. Tanlèu ditz un nòm, eth mainatge qu'a causit aguest element s'a de desencusar plan viste, se se trompe en aculpar a un aute element (mainatge) a de pagar estrea.

Pescaire, a n. Persona que pesque. *Un pescaire de lata*. Autant es pescaires coma es caçaires pes sues bravejades provedissen tan plan era fraseologia populara: *Grani caçaires, grani pescaires, grani enganhaies. Codinèr, caçaire, pescaire, tres golarde que non valen pas guaire. Sèt caçaires, sèt pescaires, sèt teishinèrs, son vint-e-un praubi òmes de mestier*. Cadun que se hèsque eth sòn pròpri comentari!

Picaire m. Persona que trabalhe en bòsc en tot hèr quèir arbes. Mot derivat de "pica" (destrau) e deth quau ne derive eth mot "picada"

1. Audèth corvide plan damnatgeu, de plumatge blanc e nere. Sin. *Piga*.

(endret deth bòsc a on se trapen es arbes a bracar o qu'an estat bracats): *Anar-se'n entara picada*

Plastraire n. Persona qu'a per mestier plastrar, engipar

Plombaire m. Persona que place o aparie lums e installacions electricques, d'aigua e de gas. Era forma "lampista" ei un catalanisme, a despièch qu'ei aué plan arraïcsat

Porcatèr / porquèr m. Pastor de porcèths. Ges en quauqui toponims (Escunhau: *Malh deth Porquèr*).

Quistaire m. Persona que quiste o que hè era quista².

Ressegaire, a n. Persona qu'a per mestier ressegar, generauments socs enes ressècs entà obtier cabirons, tirants, madriers, taules, etc.

Retetaire m. Persona que retete. Mot compausat: deth prefixe reduplicatiu **re-**, mès eth substantiu **tet** e eth sufixe verbau **-ar**.

Sarte, sartessa n. Persona qu'a per mestier hèr vestits, sustot entà òme. Nòm de casa: *Es deth Sarte*. Arrepervèri: *Sèt sartes e un sabatèr non poderen pas cargar un saumèr*. (Era malícia populara les a coma monde maladret?)

Sauclaire, a n. Persona que saucle, generauments hemna. Temps entà darrèr es solans èren tèrres de semiats sustot de horment, blat, milhòc, bladeta, morisco e uerdi. Toti eri a compdar deth mes de hereuèr corròps de sauclaires se n'encuedaven de trèir eth saucle a còps de shadet. Enter eres cantaven aguesta cançoneta quan calie préner ua pòsa, e didie atau:

*"Era veça³ lo drece,
eth nerilhon⁴ lo hè bon.
Anetz-mo'n comairetes,
a béver un copeton."*

Segaire, a n Persona que sègue.

Semiaire, a n. Persona que sémie.

Somadèr m. Pastor de cauales e chivaus

Tarraquet m. Traginèr o mulatèr en petit. Condina: *Traginèrs e tarraquets, ja podetz plegar paquets: s'ei metut marchand de vin, eth gendre de çò de Bernadets*. (Joan Coromines. El parlar de la Vall d'Aran....).

Teishinèr, a n. Persona qu'a coma mestier tèisher. Nòm de casa plan expandit. (Vielha, Casarilh, etc). Eth vèrb *tèisher* ei plan present en expressions: *Aver de qué tèisher* (ei a díder, demorar plan de causa entà hèr). *Mau va de tèisher, se cau ath darrèr destèisher* (ei a díder, eth trabalh hèt ara pressada non amie pas entath lòc).

Traginèr m *Veir* mulatèr.

Vacivèr m Pastor deth bestiar vaciu.

Vaquèr m. Pastor de vaques.

Vederèr m. Pastor de vedèths.

Vegadèr m. Pastor dera vegada.

Vegariu m. Pastor ajudant deth vegadèr

Vorrolhaire m Persona qu'a per mestier hèr o véner vorrolhs

Vrenhaire, a n. Persona que pendent era sason dera vrenha cuelh es arradims. Bèth temps a, entara sason dera vrenha plan d'aranesi e araneses anaven a vrenhar en divèrsi parçans occitans (Bordèus, Corbières, etc.) e d'aciú neishec era expression "*anar-se'n de vrenhes*" qu'aué a eth significat en un lenguatge figuratiu "d'anar-se'n de vacances" pera similitud de partir dehòra de casa per temps determinat

Coma plan podetz compréner aguest listrat ei sonque ua part d'aguesta riquesa lexicau e deth mon deth trabalh qu'ath long des sègles er òme a anat desvolopant. Eth trabalh uman coma activitat conscienta adralhada tà obtier es bens o mejans (mieis) entà satisfar es sòns besonhs en tot transformar era natura que l'entornege, a dat lòc a ua florida fraseologia en tot trapar-se ath som de totes, aguesta: "*Qui non trabalhe non vrespalhe*", qu'eth madeish St. Pau envèrs ad açò ce ditz: "*Qui non trabalhe que non mingè*". Era nòsta mèrque ua consequéncia, en tot qu'era paulina ven a èster un imperatiu. Atau madeish qui non acomplís pas aguest prètzhèt inerent ara persona umana en sòn moment, avem: "*Qui non trabalhe (de) porin, que trabalharà (de) rocin*", ei a díder, aqueth que de joen non age trabalhat que li tocarà hè'c de vielh.

2. Aumòina, collècta.

3. Botanica: *Vicia sativa* Planta dera família des papilionacèes.

4. Botanica: *Agrostemma githago* Planta erbosa annau qu'artenh lèu es 100 cm de naut, borrassuda, de huelhes liniars o lanceolades, de flors d'ua color arroja porpra e de fruts en borsèu, tamb semensalhes neres e toxiques, pr'amor d'açò en mòler gran que ne conten, era haria ges nerosa e eth pan ei hòrt.

Se ditz qu'un bon obrièr a de prumèr eth sòn mestièr ena sua tèsta e enes sues mans, causa que non li hè pas embarràs ne en pes ne en volum e li permet d'anar d'un entret entà un aute tà guanhar-se era sua crosta. Donc, plan d'aguesti mestiers o foncions avien aguesta característica, çò que possave ad aguesti personatges a amiar entà devant emigracions sasoères, d'aciu er arrepervèri o dicha: "*Mestièr non cargue pas*", e en tot tier present tanben que: "*Eth còp qu'ei de hèr-lo valer*", ei a díder, qu'era coneishença deth mestièr non ei pas pro, qu'ei de besonh era practica.

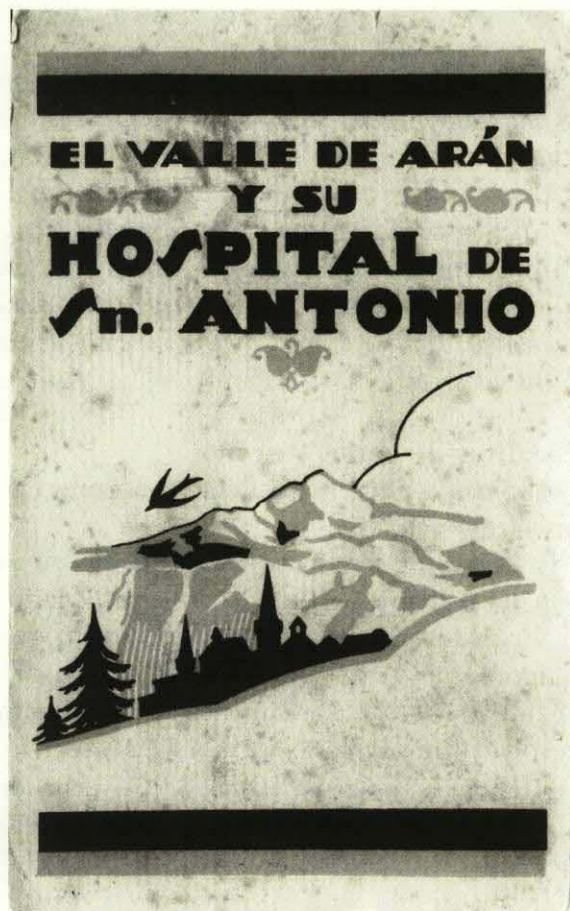
Poiríem ahíger tanplan mès elements fraseologics mès açò amie entà un trabalh mès

espandit e aprigondit, totun vòli barrar aguest "pichonet" amàs tamb dus arrepervèris a on toti dus embarren ua subtilitat e prigondor dera pensada dera nòsta idiosincrasia aranesa, gascona, occitana: "*Hèr e arrehèr, qu'ei trabalhar entad arren*", hè repòrt a un trabalh manaua guastat pr'amor dera manca d'atencion o de maladretia, e aguest aute: "*Hèr e arrehèr, qu'ei tot trabalh*", aguest que hè repòrt ath trabalh de recèrca, eth quau per miei d'assagi, recèrques, etc., des.hè tà tornar a arrehèr eth sòn trabalh mès en tot aportar cada còp nau elements qu'amielhoren eth resultat, èm donc, devant deth metòde scientific nomentat empiric!

Era Val d'Aran e eth sòn espitau de Sant Antòni

Revirat e comentat per Angelina Cases e Lourdes Santacruz

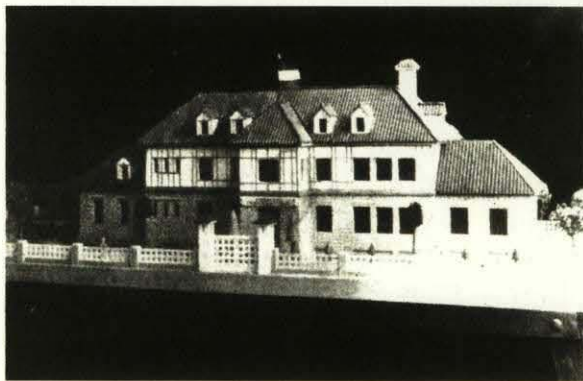
Enguan que s'a inaugurat era residència geriàtrica tamb es reformes que s'an hèt en antic Espitau de Sant Antòni, pensam qu'ei bon de poder auer aguesta transcripcion ara nòsta lengua deth brac huelheton que se publicuèc tamb motiu deth plaçament dera sua prumèra pèira entath sòn bastiment eth 30 de seteme de 1927. Eth huelheton ei compausat de dues parts: Era prumèra ei ua descripcion dera geografia fisica aranesa d'ua enguarda estant plan sentimentau e tanben deth futur dera sua economia. Ena dusau part parle des començaments der Espitau de Sant Antòni.

ER ESPITAU DE SANT ANTÒNI

Origina der Espitau

Er imperiós besonh d'atier eth restabliment dera sua salut, possave as malauts, de tempsi de memòria perduda, a trasladar-se entàs sanatoris més tòcatocants plaçadi toti en país vesin. Eth malaut auie de patir era *umiliacion* de despatriar-se entà guarir-se o morir luenh dera sua familia. Aguest cas unenc e estonant ena vida des pòbles culti s'a dat enquiara Val d'Aran, pr'amor de trapar-se er espitau més apròp ena poblacion francesa de Tolosa.

Maqueta der Espitau de Sant Antòni dera Val d'Aran

Un corròp d'èsters abnegadi se prepausèc en un hlamat trèt de patriotisme qu'acabèsse aguest estat des causes. Ère precis, indispensable, qu'era plan fertil parçan aranes auesse un espitau qu'arren auesse a envejar as espitaus plaçadi en territori estrangier, en eth quau non manquèsse pas arren de tot açò de modèrn e confortable que requeren es exigències dera vida d'aué, a on non s'estauvièssen auanci profilactics en tot poder, coma en un plantolièr de salut, amassar-se es

beneficis incomparables deth clima d'ua val pirenenca.

Eth sòn desenvolupament

Apareish era idèa dera creacion der Espitau dera man deth Sr. Antoni Abadia, generós aranés que deishèc en sòn testament un legat de cinquanta mil pessetes entara creacion d'un espitau entath servici dera Val d'Aran, don que serà balhat en brèu pera sua veuda Sra. Antònia Pujol. Arremassada era idèa per uns boni patriòtes, se cerquèc era ajuda deth Govèrn que de bon començament siguec afogada e eficaça.

Eth Generau Martínez Anido en acte de plaçament dera prumèra pèira der Espitau Sant Antòni

Eth prumèr des donants siguec eth generau Martínez Anido que balhèc cinquanta mil pessetes tamb destin entàs trabalhs deth futur Espitau. Se determinèc que tota era bastissa siguesse de pèira e pèiramarme, demorèsse plaçat en Vielha, ath cant deth Garona, en un lòc de beresa incomparable.

Eth dia 30 de seteme de 1927 se celebrèc eth solemne acte de benedir es òbres e plaçar era prumèra pèira, acte ath quau assistic er Excm Sr. Ministre dera Governacion. Es òbres sigueren benedides peth Excm. e Rvdm. Sr. Julian D. Valdeparès, Auditor deth Suprem Tribunau dera Ròta, vertadèr aimant dera tèrra aranesa.

Eth Generau Martínez Anido manifestèc era sua compladença en assistir ara cerimònia. Sues son aguestes paraules:

“Er Espitau que se bastirà en aguest paradís

imponderable, e ar acte de bendicion e plaçament dera prumèra pèira ath quau assistisqui, ei ua beròia espròva que hè evident aguest amor ara patria. Non se pòt pas invocar en nòm dera Mair Patria, en tot qu'es sòns hilhs agen d'anar a espitalizar-se en França.”

Eth Generau Martínez Anido, er Archiduc Salvador d'Austria e eth contratiste des òbres, Sr. José Segura en tot signar er acta de plaçament dera prumèra pèira der Espitau

Eth dia 9 de junhsèga de 1928, er Excm. Sr. Governador Civiù dera Província de Lleida dirigic un ofici laudatòri ath President dera Junta deth Patronat der Espitau. Atau ditz un des sòns paragrafs:

“È er aunor de mèter en sòn coneishement era grana satisfaccion qu'è experimentat, en dies anteriors en visitar es òbres dejà fôrça auançades, deth que serà, en brac, Espitau de Sant Antòni de Vielha, bastissa qu'aunore ad aguesta Val e, de faïçon especiau ath Patronat que vostè tan dignament presidís, pes sues preocupacions, e era esplendor, riquesa e gust requisit qu'en aguestes òbres s'observe.”

Finalitat- Recorsi- Patronat

Soslinham der ensem des Estatuts es paragrafs que seguissen:

“Era finalitat dera bastenda der edifici ei, en sòn dia, balhar assisténcia facultativa medicau-cirurgicau, as que n'agen de besonh, que demoren en Aran o que i son de passada”. “Eth Patronat serà era unenca autoritat entà resòlver toti es ahèrs. Mès en aspècte civiù, se traparà as ordes der Excm. Sr. Governador Civiù dera província, e en eclesiastic, jos era dependéncia der Ilm. Sr. Avesque d'Urgell.” “Haràn partida deth Patronat enter d'auti :

Tota persona o entitat que hèsque un don non pas mendre as dètz mil pessetes”.

“Es recorsi entath bastiment e mantenença der Espitau seràn:

- a) Donacions e eretatges.
- b) Subvencions autrejades per Estat, Província o Municipis.
- c) Quòtes de cooperadors e protectors.
- d) Subvencions pera aucupacion de lhets de pagament o distinguits.
- e) Recorsi que poguen prepausar-se tamb destin ath madeish”.

“Eth Patronat aurà ua Presidència d'aunor que demorarà restacada as personas der Excm. Sr. Severiano Martínez Anido, Excm e Rvdm. Sr. Julian D. Valdepareas e Sra. Antònia Pujol, veuda d'Abadia”.

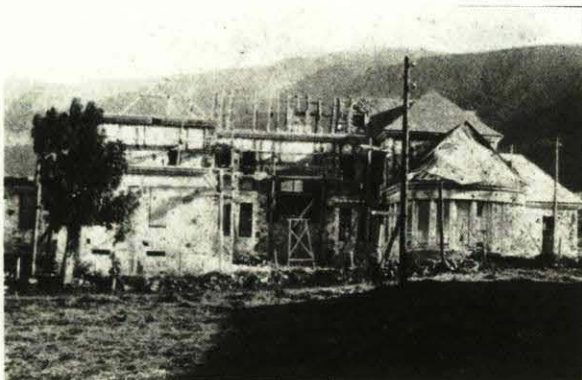
Benfactors der Espitau

Article 38 des Estatuts:

“Eth Patronat nomenarà meritosi der Espitau, e perpetuarà de faïçon digna es sòns nòms, a toti es que balhen dons en quantitat non pas mendre as mil pessetes o a toti es que donguen eth sòn desinteressat supòrt as objectius que se vòlen arténher en forma que signifie meritís extraordinaris.

Ça'm par que i figuraràn en prumèr lòc:

Era Sra. Antònia Pujol, veuda d'Abadia; Excm. Sr. Tinent Generau, Severiano Martinez Anido; Excm. e Rvdm. Sr. Julian D. Valdepareas, Auditor deth Suprem Tribunau dera Rota; Ilm. Sr. Justino Guitart, Avesque d'Urgell e Excm. Sr. Miguel Correa Oliver, Governador Civi dera Província.”

Er Espitau de Sant Antòni en tot bastir-se

Eth 18 de seteme de 1928, visitèc era Val d'Aran eth President deth Consejo en tot èster obsequiat tamb un dinar pes Srs. de Segura, vertadèrs afogats e defensors des interèsi d'Aran, as quaus es aranesi deuen gratitud etèrna.

Enter d'autes causes eth Generau Primo de Rivera en sòn discors didec:

“Jo vos prometi un aute còp era mia assisténcia eth dia dera inauguracion der Espitau. Valenta a estat era òbra possada pes Srs. de Segura a favor der Espitau en tot laudar ath delà eth sòn generós apòrt economic e sens demorar cap de recompensa peth sòn altruïsme”.

Acabat eth brinde, manifestèc eth Marqués d'Estella que, deth sòn auviatge, autrejave ar Espitau de Sant Antòni er esturmentau complèt d'ua sala d'operacions, paraules que sigueren acuelhudes tamb un clam d'estrambòrd.

Amassa tamb es nòms nomentadi adès an de figurar es der Excm. Sr. Emilio Barrera, Capitan Generau de Catalonha; Sr. Francés Deó Deó, afogat defensor des interèsi aranesi; Sr. Francisco Moragas, Sr. Mariano de las Peñas, ex-Governador Civi de Lleida, Sr. Francisco Casals, Sr. Antonio Aguilera, Sr. Jaime Descous, Sr. Joan Pontet, Dr. Castro e Sr. Casimiro Coello, engenhaire, Director de vies e òbres dera Província de Ciudad Real.

Toti eri an contribuït tamb era sua ajuda e cooperen tamb vertadèr estrambòrd ena realizacion des trabalhs der Espitau de Sant Antòni.

PER UMANITAT E PER PATRIOTISME

Ja ei en camin d'amiar tà devant, eth magnific plan dera creacion der Espitau de Sant Antòni de Vielha.

Entà que lèu sigue un hèt tangible, ei de besonh que toti e cadun sentegam era crida d'Umanitat, de toti es que credem estimar as auti e desiram cercar solucions ath patiment

uman, es que desiram laudar era tèrra mair, e méter en un lòc anautit eth nòm d'Espanha, en tot esvitar as nòsti vesins era vergonha de mandiar assisténcia facultativa en Estrangièr, de toti es que mos credem dignes, d'èster nomentadi boni ciutadans e patriòtes; ei de besonh, repetim, qu'aportem eth nòste supòrt materiau e morau, en màger o menor escala, segon es respectives disponibilitats, ara magna òbra entamenada.

Estat actuaü des òbres der Espitau de Sant Antòni

Déuer d'umana solidaritat e déuer d'amor ara tèrra ena que se neishec ei contribuir ath sostenement der Espitau. Cau esvitar eth dolor, eth trist exòde des nòsti compatriòtes, e contunham er exemple laudable des mès Nautes Autoritats Espanhòles que, tamb in, tamb un estrambòrd que jamès a dequeigut, an seguit pas a pas eth bastiment der Espitau, en autrejar de contunh era sua poderosa ajuda. Acabam donc, en cercar era concurréncia de totes es Entitats e particulars e, en especiau, des Ajuntaments de Catalonha, as quaus eth problèma tanh mès d'apròp.

Toti es apòrts e dons seràn plan recebudi e per eri obtieràn, es sòns alargants donaires, er arregraïment deth Patronat, deth Govèrn e des aranesi, e per eri poirà tamb just motiu, meréisher er elògi dera Umanitat que patís e er arregraïment dera nòsta Espanha, generosa, senhoriau e immortau.....

JUNTA DEH PATRONAT DER ESPTAU DERA VAL D'ARAN

PRESIDENT: S. Francisco Deó Deó. Deputat Provinciau

DIRECTOR: Sr. Juan Ademà Abadia

ADMINISTRADOR: Sr. Manuel Cabiró Amiell

VICE-PRESIDENT: Sr. Emilio Delaurens Safont. Baile de Bossòst

SECRETARI: Rvd. Sr. Juan Mañé. Rector de Bagergue

TRESAURÈR: Rvd. Sr. Manuel Birbe. Archiprèst de Vielha

VOCAUS: Sr. José Busquets Bersach. Baile de Les

Sr. Hipòlito Socasau. Baile d' Es Bòrdes

Sr. Miguel Atés. Baile de Canejan

Rvd. Sr. Daniel Cortés. Rector de Canejan

Sr. José Segura de Solsona. Contratiste deth tunèl

INFORMES

Entàs donades referentes ar Espitau de Sant Antòni dera Val d'Aran cau adralhar-se as burèus deth Patronat:

Puertaferrija, 17, pral- Barcelona

DONS

Es dons tamb destin ar Espitau de Sant Antòni dera Val d'Aran, les cau enviar:

Sr. President dera Junta deth Patronat der Espitau de Sant Antòni dera Val d'Aran, Puertaferrija, 17 principal.- Barcelona

.... Qui desire shautar dera beresa esquiva qu'emocione deishant reposar es sòns nèrvs, traparà atau madeish era acalorida alegror qu'en tot rimar tamb era brava natura, apatze e adormis.....

